

2 0 0 7

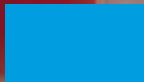
Hanne Sogn

Undervisning om vold ved universiteter og høyskoler

Nasjonalt kunnskapssenter
om vold og traumatisk stress a/s

www.nkvts.no

Notat nr. 2/2007

Undervisning om vold ved universiteter og høyskoler

**Forslag til nasjonal implementeringsplan for å styrke
ulike grunn-, videre- og spesialistutdanninger med
hensyn til kunnskap om vold i nære relasjoner**

Hanne Sogn

Publikasjonsserie fra Nasjonalt kunnskapssenter
om vold og traumatisk stress

Notat nr. 2/2007

www.nkvts.no

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) er et selskap under Unirand AS som er heleid av Universitetet i Oslo. NKVTS består av tidligere Psykososialt senter for fl yktninger, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn og deler av Kontoret for katastrofepsykiatri.

Formålet med senteret er:

Å utvikle, vedlikeholde og spre kunnskap og kompetanse som kan bidra til:

- å redusere helsemessig og sosiale konsekvenser av vold og traumatisk stress
- å forebygge vold og traumatisk stress

Senterets oppaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning.

Bak opprettelsen av senteret står:

Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Forsvarsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Omslag: KOBOLT

Produsert i samarbeid med Unipub AS

ISBN 978-82-8122-010-2 (h)

ISSN 1503-9048

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no.

Innhold

Forord	5
1 Innledning	7
1.1 Oppdraget.....	7
1.2 Historisk bakgrunn	8
1.3 Kilder og metode	9
1.4 Mål og avgrensninger	11
1.4.1 Grunn-, videre- og spesialistutdanninger	12
1.4.2 Relevante utdanningsgrupper	12
1.4.3 Styrking av undervisningstilbudet	13
1.4.4 Kunnskapsfeltet vold i nære relasjoner	13
1.5 Dagens kunnskaps- og kompetansesituasjon.....	15
1.5.1 Forskningsbasert kunnskap.....	15
1.5.2 Kompetanseutvikling	17
2 Det nødvendige kunnskapsgrunnet	19
2.1 Undersøkelser om kunnskapsbehov.....	19
2.2 Opplæringstiltak.....	20
2.3 Sentrale temaer i undervisningen	21
2.3.1 Generell innføring i fagområdet vold	22
2.3.2 Vold, familievold og seksuelle overgrep.....	24
2.3.3 Vold og seksuelle overgrep mot barn og unge	25
2.4 Forslag til organisering av undervisningstilbud	26
2.4.1 Praktisk rettet undervisning.....	28
2.5 Undervisningsmateriell.....	29
2.5.1 Eksempler på undervisningsmateriell.....	30
2.6 Ekstern og intern kompetanse	32
2.7 Prioriteringer knyttet til arbeid med voldsproblematikk i helse- og sosialsektoren.....	33
2.7.1 Individuell plan	33
2.7.2 Andre behov for kunnskap på hjelpetjenestenivå.....	35
3 Rammebetingelser for et styrket undervisningstilbud.....	37
3.1 Innledning	37
3.2 Rammeplaner	38
3.2.1 Helse- og sosialutdanningene	39

3.2.2 Sosionomutdanningene.....	39
3.2.3 Barnevernspedagogutdanningene.....	40
3.2.4 Vernepleie-, jordmor-, ergoterapeut-, sykepleie og radiografiutdanningene.....	40
3.2.5 Førskolelærer- og allmennlærerutdanningene	41
3.3 Ansvar ved den enkelte undervisningsinstitusjon	42
3.4 Universitets- og høyskolerådet	42
3.5 Oppsummering	44
4 Forslag til tiltak.....	47
4.1 Innledning	47
4.2 Formalisering og rammeplaner.....	47
4.3 Tiltak for utdanninger som ikke omfattes av rammeplaner	48
4.4 Undervisningsmateriell	49
4.5 Ekstern kompetanse	50
4.6 Intern kompetanse.....	50
4.7 Formalisering av arbeid med voldsproblematikk i helse- og sosialsektoren	51
5 Oppsummering av tiltak	53
5.1 Opptrappingsplan	53
Litteratur.....	57
Vedlegg.....	65

Forord

I Regjeringens handlingsplan *Vold i nære relasjoner (2004 – 2007)*, fikk NKVTS i oppdrag å utarbeide et forslag til nasjonal implementeringsplan for å styrke ulike grunn-, videre- og spesialistutdanninger med hensyn til kunnskap om vold i nære relasjoner. Arbeidet med prosjektet startet opp i desember 2005 og har gått over en periode på halvannet år. Sosiolog Hanne Sogn har gjennomført arbeidet med prosjektet og sosiolog Ole Kristian Hjemdal har vært prosjektets leder. I tillegg har Randi Saur, Wenche Jonassen, Åse Langballe, Nora Sveaas og Inger Elise Birkeland ved NKVTS, bidratt med viktige innspill og kommentarer.

Et viktig grunnlag for forslaget til nasjonal implementeringsplan er undersøkelsen «Status og behov ved undervisningsinstitusjonene – En kartleggingsundersøkelse», som ble gjennomført som et ledd i arbeidet med planen. Formålet med undersøkelsen har vært å gi et tidsaktuelt bilde av dagens situasjon når det gjelder omfang av, og kvaliteten, på undervisningstilbud som inkluderer problemområdet *vold i nære relasjoner*.

Det er vårt håp at planen vil fungere som et ledd i myndighetenes arbeid med å sikre at de som er utsatt for eller som utsetter andre for *vold i nære relasjoner*, får den hjelp og bistand de har behov for. En betingelse for å nå dette målet er at hjelpe- og sosialarbeidere, allmenn- og førskolelærere, psykologer, leger, politifolk, jurister og samfunnsvitere har tilstrekkelig kunnskap og kompetanse om emnet. Kunnskap om emnet vil gi blivende profesjonsutøvere mot til å se, tilstrekkelig kompetanse vil gi dem trygghet til å handle. Vi håper at forslagene til tiltak som presenteres i denne planen kan være til nytte i myndighetenes videre arbeid med å styrke undervisningstilbudene ved landets grunn-, videre- og spesialistutdanninger.

Oslo, mai 2007

Ole Kristian Hjemdal
Prosjektleder

1

Innledning

1.1 Oppdraget

Som ledd i Regjeringens handlingsplan *Vold i nære relasjoner* (2004-2007), har Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) fått i oppdrag «å utarbeide en nasjonal implementeringsplan for å styrke ulike grunn-, videre- og spesialistutdanninger med hensyn til kunnskap om vold i nære relasjoner» (Tiltak 4).

Tiltak 4 i handlingsplanen bygger på en erkjennelse av at det finnes store mangler i grunn-, videre- og spesialistutdanningene med hensyn til kunnskap om *vold i nære relasjoner*, og at det nå er nødvendig å sette inn særskilte tiltak for å styrke utdanningstilbudene ved landets høyskoler og universiteter.

Med *nasjonal implementeringsplan* forstår vi et langsiktig strategisk arbeid som skal bidra til å styrke utdanninger over hele landet med hensyn til kunnskap om *vold i nære relasjoner*. Hvorvidt et slikt strategisk arbeid vil bidra til at målet om et styrket undervisningstilbud blir nådd, vil blant annet avhenge av den videre innsats fra de involverte departementenes side. NKVTS vil med denne planen presentere forslag til tiltak vi mener er viktige for å sikre at relevante utdanningsgrupper får den nødvendige kunnskap om tematikken.

Følgende temaområder vil bli belyst:

- Hvordan ser dagens utdanningstilbud ut? Kartlegging av omfang, innhold og faglige ressurser ved undervisningsinstitusjonene¹.
- Faglig innhold i undervisningen. Hvilke kunnskapsområder bør det fokuseres på?
- Hvilke rammebetingelser er nødvendige for at implementering av kunnskap om *vold i nære relasjoner* skal bli en realitet?
- Hvilke konkrete tiltak bør iverksettes?

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress har også fått i oppdrag å utarbeide forslag til felles opplæringstiltak for relevante hjelpetjenester (Tiltak

---

¹ Se vedlegg «Status og behov ved undervisningsinstitusjonene – En kartleggingsundersøkelse»

5 i handlingsplanen *Vold i nære relasjoner* (2003-2007)). Tiltak 4 og 5 kompletterer hverandre med hensyn til målgrupper og bør sees i sammenheng.

1.2 Historisk bakgrunn

I en kartleggingsundersøkelse fra 1996 fant Kompetansesenteret for voldsofferarbeid at det ble gitt tilbud om undervisning om emnet *vold i nære relasjoner* ved flere av landets høyskoler og universiteter. Kartleggingen viste imidlertid at de fleste undervisningsoppleggene hadde et beskjedent omfang. I et notat til Kvinnevoldsutvalget fra Kompetansesentret for voldsofferarbeid ble det også påpekt at kunnskapsnivået varierer sterkt mellom ulike profesjoner, og at flere faggrupper hadde til dels store kunnskapsmangler. Kompetansesenterets utredning ble fulgt opp i handlingsplanen «Vold mot kvinner» (2000-2003) der behovet for å få emnet integrert i grunnutdanningene ble vektlagt. Følgende tiltak ble formulert:

Kunnskap om vold og overgrep mot kvinner bør tilrettelegges for undervisningsformål innenfor ulike fagområder som politifag, helse- og sosialfag, juss og medisin og innen lærer/førskolelæreroppfølgingen. Kompetansesenterets utredning om undervisningssituasjonen angående vold kan tyde på at dette temaet ikke er godt nok integrert i grunnutdanningen for de profesjoner som i sitt daglige arbeid kan komme i kontakt med voldsofre. En satsing på utvikling av velegnet undervisningsmateriale om vold og overgrep vil kunne bidra til å styrke undervisningen (Justisdepartementet 2000).

I rapporten «Voldsofferarbeid – Kompetansebehov, kompetansetilførsel og undervisningsmaterieell» (Hjemdal og Stefansen 2003) konkluderes det med at det fortsatt er et stort behov for kompetansetilførsel til studenter, profesjonsutøvere og frivillige. I tillegg påpekes det at det er nødvendig at undervisningen ved alle relevante grunnutdanninger i sterkere grad retter fokus på vold som fenomen.

Kvinnevoldsutvalget påpekte i sin rapport «Retten til et liv uten vold» (NOU 2003:31) at det finnes store mangler i grunnutdanningen til aktuelle profesjonsgrupper når det gjelder kunnskap om vold mot kvinner og barn i nære relasjoner. Utvalget anbefalte på bakgrunn av dette at *vold i nære relasjoner*

skulle taes inn i grunn-, videre og etterutdanningen til alle instanser som vil kunne komme i kontakt med dette feltet (NOU 2003:31).

1.3 Kilder og metode

Implementeringsplanen bygger på den kunnskap vi per i dag har om kompetansebehov blant hjelpe- og sosialarbeidere og andre relevante profesjonsutøvere i Norge. Til grunn for planen ligger ulike nasjonale undersøkelser om kompetansebehov blant hjelpearbeidere og erfaringer fra ulike undervisningsopplegg, konferanser og programmer som har hatt til formål å styrke kunnskap om *vold i nære relasjoner*. Videre bygger implementeringsplanen på anbefalinger knyttet til forebygging av voldskriminalitet og rapporter og notater om omfang, konsekvenser av vold og de voldsutsattes behov, politiske dokumenter samt undersøkelser gjennomført ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress².

Det har siden 1996 ikke vært gjennomført noen kartlegging av undervisningstilbudet med hensyn til kunnskap om *vold i nære relasjoner*. Bakgrunnen for dette er at man har hatt liten grunn til å tro at situasjonen har blitt vesentlig endret og at en slik kartlegging vil være meget ressurskrevende (Hjemdal og Stefansen 2003). Kvinnevoldsutvalget anbefalte i sin rapport «Retten til et liv uten vold» (NOU 2003:31) at det burde igangsettes en ny kartlegging av i hvilken grad kunnskap om vold mot kvinner i nære relasjoner inngår i undervisningstilbudet til relevante profesjoner.

Som ledd i arbeidet med implementeringsplanen har NKVTS på bakgrunn av det overnevnte valgt å gjennomføre en ny kartleggingsundersøkelse³. Formålet med undersøkelsen har vært å kartlegge hvorvidt og i hvilken grad emnet *vold i nære relasjoner* inngår i undervisningstilbudene ved ulike profesjonsutdan-

² HiO-notat 1997, Saur 2000, Hjemdal 2000, Hjemdal 2002, Juklestad 2000, Jonassen 2001:13, Hjemdal og Stefansen 2002, Saur 2003, Saur 2003, Saur 2003:10, Hjemdal og Stefansen 2003:13, Hjemdal og Stefansen 2003, Lingås 2004, Hydle 1995, Hydle og Stub 1995, Hjemdal og Juklestad 1997, Johns og Juklestad 1995, Haaland 1997, Saur 2000, Jonassen og Eidheim 2001, Stefansen 2001, Lande 2000, Nasjonalt ressursenter for seksuelt misbrukte barn 2002, Hjemmen og Dalgaard 2002, Pape og Stefansen 2004, Kirkengen 2005, Haaland, Claussen og Schei 2005, Barne- og familiedepartementet 2005, Justis- og politidepartementet 2000, NOU 2003:3, NKVTS 2006.

³ Se vedlegg «Status og behov ved undervisningsinstitusjonene – En kartleggingsundersøkelse».

ninger. Planens anbefalinger til tiltak bygger også på resultatene fra denne undersøkelsen. Hovedfunnene fra kartleggingsundersøkelsen er som følger:

Svarprosent

- 113 av 353 personer, institutter, avdelinger og fakulteter som ble invitert til å delta responderte på undersøkelsen. Dette gir oss en svarprosent på 32 prosent.

Omfang av undervisningstilbud

- Av de 113 respondentene oppgir 29 at emnet ikke inkluderes i undervisningen, 10 respondenter oppgir at de ikke vet at emnet inngår og 109 respondenter oppgir at de inkluderer emnet i undervisningen på en eller flere måter.
- Av de undervisningsinstitusjoner som oppgir at de inkluderer emnet i undervisningen på en eller flere måter, oppgir kun 23 respondenter at emnet inngår i den obligatoriske undervisningen.
- Det er helse- og sosialutdanningene og de kliniske universitetsfagene som i størst grad inkluderer emnet i undervisningen.
- At det foregår undervisning om emnet begrunnes med at det legges føringer via rammeplaner og fagplaner. I tillegg blir det rapportert at emnet inngår fordi det er obligatorisk.
- Det rapporteres at et stort antall studenter har stor interesse for emnet. Dette reflekteres derimot i liten grad i studentenes arbeid med prosjekter under valgfrie emner i følge respondentene.
- Et stort antall respondenter oppgir at emnet i høy grad er relevant i forhold til de krav arbeidsmarkedet stiller til de ferdigutdannede.

Faglig innhold i undervisningen

- Det undervises i et bredt spekter av temaer når emnet først er inkludert i undervisningen.
- Det er særlig den volden kvinner og barn utsettes for som gis oppmerksomhet i undervisningen. Vold mot spesielt utsatte og sårbare grupper så som eldre, funksjonshemmede og vold i familier med etnisk minoritetsbakgrunn gis liten oppmerksomhet i undervisningen.
- På spørsmål om hvilke perspektiver på utøvers motiver det undervises i, rapporteres det at makt og kontroll er det perspektivet som gis mest oppmerksomhet.

Organiseringen av undervisningstilbudet

- På spørsmål om hvilke undervisningsformer som benyttes i undervisningen om emne oppgir 56 respondenter at de benytter seg av forelesninger.
- På spørsmål om hvem som står for undervisningen om emnet oppgir hele 38 respondenter at både faste ansatte og eksterne forelesere er involvert i undervisningen. 16 respondenter oppgir at de kun bruker faste ansatte.

Undervisningsinstitusjonenes ressursbehov

- Nesten halvparten av respondentene som svarer på spørsmålet om behov for tilførsel av kompetanse om emnet, oppgir at instituttet/avdelingen har behov for tilførsel av kompetanse for å kunne gi undervisning om emnet.
- Det er de emneområdene det undervises mest i, som det også er størst behov for tilføring av kunnskap om.
- 31 respondenter oppgir at instituttet/avdelingen har behov for økonomisk støtte til utvikling, organisering og drift av utdanningstilbudene.
- På spørsmål om hva slags undervisningstilbud om emnet som er realistisk å implementere, svarer en forholdsvis stor andel at det er realistisk å implementere emnet som del av bachelorprogrammer. Svært få mener at det er realistisk å implementere emnet som eget mastergradsprogram.

1.4 Mål og avgrensninger

Målet med en nasjonal implementeringsplan er å bidra til at utdanningstilbudene ved alle landets høyskoler og universiteter styrkes med hensyn til kunnskap om *vold i nære relasjoner*. Planen skal i tillegg bidra til følgende:

- At *vold i nære relasjoner* etableres som et sentralt tema innen relevante utdanninger og studieretninger på alle utdanningsnivåer.
- At utdanningstilbud om *vold i nære relasjoner* forankres institusjonelt ved relevante utdanninger og studieretninger på alle utdanningsnivåer.
- At den enkelte student sikres fagspesifikk og generelle kompetanse om *vold i nære relasjoner*, slik at de i sitt fremtidige profesjonsarbeid er i stand til å se, fange opp og intervensere i denne typen voldssaker.

1.4.1 Grunn-, videre- og spesialistutdanninger

I oppdraget presiseres det at det er utdanningstilbudet ved grunn-, videre- og spesialistutdanningene som skal styrkes med hensyn til kunnskap om *vold i nære relasjoner*. Det legges ingen føringer i oppdraget på hvordan disse nivåene skal forstås. Det er sannsynlig at universiteter og høyskoler definerer nivåene på ulikt vis, eksempelvis vil en mastergrad forstås som en del av grunnutdanningene ved universitetene, og motsatt, som en videreutdanning, ved høyskolene. Vi har valgt å forholde oss til følgende definisjoner:

- Med *grunnutdanning* forstår vi alle utdanningsopplegg som fører frem til bachelorgrad (180 studiepoeng) og mastergrad (300 studiepoeng), mastergrader med 5-årig studieforløp og profesjonsstudier med 6-årig studieforløp (360 studiepoeng). Grunnutdanning inkluderer i tillegg fireårige yrkesutdanninger som gir 240 studiepoeng og deltidsutdanninger med 4-årig studieforløp som gir bachelorgrad.
- Med *videreutdanning* forstår vi utdanning som gir ny formell kompetanse på høyere nivå og som kan tas etter avsluttet grunnutdanning. Videreutdanningsprogrammene vil variere i forhold til antallet studiepoeng som kan oppnås.
- Med *spesialistutdanning* forstår vi utdanninger som kan tas etter fullført profesjonsutdanning med 3-årig, 5-årig eller 6-årig studieforløp, og som gir spesialistkunnskap innenfor det aktuelle fagområdet. Spesialistutdanningene sikter mot å utdanne ledende spesialister innen ulike fagområder.

1.4.2 Relevante utdanningsgrupper

Det har tidligere blitt fremhevet at det vil være en hel rekke faggrupper som i sitt arbeid vil kunne komme i kontakt med kvinner som har vært utsatt for vold (Hjemdal og Stefansen 2003). Herunder har følgende profesjoner blitt nevnt: sosionom, barnevernspedagog, psykolog, medisin, jurist, sykepleier, vernepleier, lærer, førskolelærer, politibetjent, fengselsbetjent, prester og menighetspleier. Den foreliggende implementeringsplan omfatter følgende utdanninger i prioritert rekkefølge:

- Helse- og sosialfaglige høyskoleutdanninger; herunder sykepleie-, hjelpepleie-, jordmor-, helsesøster-, fysioterapi-, ergoterapi-, barnevernspedagogikk-, sosionom- og diakonutdanninger.
- Kliniske universitetsfag; herunder medisin og psykologi.

- Politi og rettsvesen; herunder politi-, jurist- og fengselsbetjentutdanninger.
- Pedagogiske utdanninger; herunder allmennlærer-, førskolelærer- og spesialpedagogutdanninger.
- Samfunnsvitenskaplige utdanninger; herunder utdanninger innen sosiologi, kriminologi, statsvitenskap, sosialantropologi og teologiutdanninger.

1.4.3 Styrking av undervisningstilbudet

I følge oppdragets formulering er formålet med en nasjonal implementeringsplan å styrke ulike grunn-, videre- og spesialistutdanninger med hensyn til kunnskap om vold i nære relasjoner. Hva som legges i å styrke ulike grunn-, videre- og spesialistutdanningene kommer ikke klart frem slik tiltaket er formulert. Å styrke undervisningstilbudet om vold i nære relasjoner vil etter NKVTSs` vurdering handle om flere forhold. Følgende forståelse ligger til grunn for denne planen:

- Et styrket undervisningstilbud innebærer at emnet *vold i nære relasjoner* institusjonaliseres. Det vil si at undervisningstilbudet om emnet etableres som planlagte, permanente, varige og regelmessige undervisningstilbud ved grunn-, videre- og spesialistutdanningene.
- Et styrket undervisningstilbud innebærer også at kvaliteten på utdanningstilbudene bedres, både hva angår *faglig innhold* i undervisningen, kvalitet på *undervisningsmateriell* og tilgang til kompetente *lærerkrefter*.

1.4.4 Kunnskapsfeltet vold i nære relasjoner

Vold i nære relasjoner forstås i handlingsplanen «Vold i nære relasjoner» primært som vold mot kvinner og barn i familien. Tiltak 4 rettes inn mot den fysiske, psykiske og seksuelle volden kvinner utsettes for og mot trusler om slik vold. Tiltaket omfatter i tillegg den volden barn utsettes for indirekte, som vitner til vold mellom sine nærmeste. I Regjeringens strategiplan mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (2005-2009) påpekes det at tiltak 4 i handlingsplanen *Vold i nære relasjoner* vil inkludere seksuelle og fysiske overgrep mot barn. Tiltaket som her behandles vil derfor også inkludere emnet seksuelle og fysiske overgrep mot barn.

Vold i nære relasjoner vil i den foreliggende plan forstås som en fellesbetegnelse på et heterogent spekter av voldsformer. Forståelsen bygger på norsk og internasjonal forskning om emnet (Pape og Stefansen 2004, Haaland, Clausen og Schei 2005, Johnson 1995, Johnson og Ferraro 2000, Johnson og Leone 2003, Johnson 2006) som understreker at *vold i nære relasjoner* ikke kan forstås som et ensartet fenomen. *Vold i nære relasjoner* forstås som kompliserte samhandlingsmønstre mellom de involverte og mellom de involverte og den kultur og det samfunn de lever i. Dette åpner i følge Pape og Stefansen (2006) for ulike bilder av partnervold og av ulike koblinger mellom kjønn, makt og vold. Samtidig åpner slike perspektiver for en problematisering også av kvinners *vold i nære relasjoner*.

Det antas at det finnes store mørketall hva angår vold og overgrep mot eldre. Basert på erfaring og forskning antar man at overgrep i hjemmet rammer tre prosent av denne gruppen (Juklestad og Johns 1997). Det er foreløpig knyttet stor usikkerhet til disse tallene. I følge Juklestad (2006) skjer de fleste overgrep mot eldre i den private sfære, fra personer som står vedkommende nær. Mange eldre blir utsatt for overgrep av sine barn (og barnebarn), men kliniske erfaringer tyder på at minst like mange overgrep mot eldre skjer mellom ektefeller. Konemishandling, sjalusi og andre ekteskapskonflikter forekommer også hos eldre par (Juklestad og Johns ibid). Hvis denne gruppen voldsutsatte gis liten oppmerksomhet i undervisningen vil det kunne bidra til at problemområdet vold mot eldre fortsetter å eksistere i det skjulte, og at denne klientgruppen i liten grad vil motta den hjelp og støtte de trenger.

Fra norske undersøkelser om vold og seksuelle overgrep mot kvinner med ulike typer funksjonsvansker vet vi at denne gruppen er spesielt utsatt (Sørheim 1998, Nettverk for kvinner med funksjonshemming og Krisesentersekretariatet 2004, Olsvik 2004a, Olsvik 2004b). Det samme gjelder for barn med ulike typer funksjonsvansker. En undersøkelse av hørselsvekkede og synssvekkede barn, viser at barn med slike funksjonshemninger er to til tre ganger mer utsatte for seksuelle overgrep enn andre barn (Kvam 2003). Sett i lys av hva vi i dag vet om de overnevnte gruppens utsatthet for vold og seksuelle overgrep er det viktig at det rettes søkelys mot denne typen vold i undervisningen.

Kartlegginger av krisesentrenes brukergrupper tyder på at kvinner med etnisk minoritetsbakgrunn øker. I følge Krisesenterstatistikken fra 2001 ble det registrert at 32 prosent av oppholdene gjaldt utenlandske kvinner, mens 68 prosent gjaldt norske (Jonassen 2005). I følge Jonassen viser sammenlignbare tall for 2003- og 2004-utvalgene at henholdsvis 45 og 48 prosent av oppholdene som gjaldt utenlandske kvinner. Brukere med utenlandsk opprinnelse har i

følge Jonassen mer omfattende og sammensatte hjelpebehov enn brukere med etnisk norsk opprinnelse. Dette er et viktig argument for å gi denne gruppen utsatte spesiell oppmerksomhet i undervisningstilbudene som gis om *vold i nære relasjoner*.

De helsemessige og psykiske konsekvensene av *vold i nære relasjoner* har fått større oppmerksomhet både i internasjonal og nasjonal traumeforskning. Vold forstås i denne sammenheng som en potensielt traumatiserende hendelse som vil kunne ha vidtrekkende sosiale, helsemessige og psykiske konsekvenser for den som rammes. Å bli utsatt for *vold i nære relasjoner* vil kunne føre til redusert livskvalitet, angst, depresjon, PTSD og rusproblemer. For barn som blir utsatt eller som er vitne til *vold i nære relasjoner* vil konsekvensene kunne være negativ psykisk- og fysisk helse og sosiale problemer i voksen alder. Enkelte påpeker at såkalte interpersonlige traumer synes å ha dypere virkninger enn upersonlige traumer (Van der Kolk og McFarland 1996). I følge Bastiansen (2003) vil personer som utsettes for vold fra sine nærmeste kunne oppleve en grunnleggende forandring i selvoppfatningen. Tap av selvfølelse, opplevelser av skyld, skam og ydmykelse er i følge Bastiansen et bilde på de subtile og skjulte sidene ved *vold i nære relasjoner*. De vidtrekkende konsekvensene av *vold i nære relasjoner* synliggjør de sammensatte behov denne gruppen traumatiserte vil kunne ha.

Vi har med bakgrunn i det overnevnte lagt til grunn for denne planen en forståelse av *vold i nære relasjoner* som inkluderer kunnskap om den voldsutsatte og om voldsutøver, flere former for vold, det vil si fysisk, psykisk og seksuell vold mellom partnere, herunder ulike typer av partnervold (Pape 2003, Johnson 2006), uansett kulturell-, etnisk- eller seksuell tilhørighet, trusler om vold, vold mot eldre og mellom eldre partnere, fysiske og seksuelle overgrep mot barn og barn som er vitner til partnervold. I tillegg har vi lagt til grunn at *vold i nære relasjoner* må forstås som en potensielt traumatiserende hendelse som kan få vidtrekkende konsekvenser for de som utsettes. Vi vil i planen anvende begrepet *vold i nære relasjoner* for å fange inn alle de overnevnte aspekter ved emnet.

1.5 Dagens kunnskaps- og kompetansesituasjon

1.5.1 Forskningsbasert kunnskap

Det har de siste to – tre årene blitt gjennomført to volds- og overgrepundersøkelser blant den voksne befolkningen i Norge. «Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslo befolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep» (Pape og

Stefansen 2004) og den første landsdekkende undersøkelsen om vold i parforhold (Haaland, Claussen og Schei 2005) har presentert resultater som viser at bruk av fysisk makt og vold i parforhold har et betydelig omfang i Norge. Omfanget av utsatte og andre funn så som at volden rammer sosialt skjevt, gir viktig og nødvendig kunnskap for det arbeid som må iverksettes knyttet til forebygging og rehabilitering av mennesker som rammes av *vold i nære relasjoner*.

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring ble i 2006 tildelt midler for å gjennomføre en ungdomsundersøkelse om vold og overgrep (LUVO). Undersøkelsen har til formål å kartlegge hvor mange barn og unge som rammes av vold og overgrep, hvor mange barn og unge som eksponeres for vold i hjemmet og hvordan vold og overgrep er fordelt mellom ulike grupper av barn og unge. I tillegg til det overnevnte vil det bli gjennomført analyser hvor det fokuseres på sammenhenger mellom ulike voldsformer, og sammenhenger mellom utsatthet for vold og psykiske vansker, ungdoms livsstil og egen voldsutøvelse. LUVO er den første longitudinelle undersøkelsen om barn og unges utsatthet for vold og overgrep som gjennomføres i Norge. Det longitudinelle designet vil bidra til at vi vil få mer kunnskap om hvilke konsekvenser det å rammes av vold som barn eller ungdom får på lengre sikt.

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress har som en av sine sentrale oppgaver å videreutvikle kunnskap om forekomst og fordeling av potensielt traumatiserende hendelser i befolkningen og om sammenhengen mellom slike hendelser og helseproblemer. NKVTS og Folkehelseinstituttet inngikk i 2006 et forpliktende samarbeid for å bygge opp kompetansen innen feltet i fellesskap. Folkehelseinstituttet har de siste årene opparbeidet databaser hvor vold og traume spørsmål er belyst. Gjennomgangen av disse databasene vil bidra til en tydeliggjøring av utbredelse og omfang av vold og overgrep og konsekvensene av dette for de som blir rammet.

I tillegg til det overnevnte arbeider NKVTS for tiden med å utvikle spørsmål om vold og overgrep som skal inkluderes i Den norske mor og barn undersøkelsen (MoBa). MoBa er en studie som skal omfatte 100 000 svangerskap. Norge mangler nyere studier om forekomst av vold og overgrep i barne- og ungdomsårene, MoBa vil kunne bidra med kunnskap om dette. Gjennom MoBa vil vi kunne få omfattende kunnskap om konsekvenser av vold og overgrep for psykisk- og fysisk helse og sosiale problemer både hos mor og barn. I tillegg vil MoBa gi oss viktig kunnskap om forekomst og konsekvenser av vold under svangerskap.

Utvikling av forskningsbasert kunnskap danner en viktig premis for kompetanseheving og kunnskapsoverføring til profesjonsutøvere og

undervisningsinstanser. Forskningsbasert kunnskap skal utgjøre grunnlaget for det arbeidet som gjøres i praksis, det er derfor viktig at arbeidet med å utvikle kunnskap om *vold i nære relasjoner* gis høy prioritet også i tiden fremover. Fokus på voldens konsekvenser, kartlegging av omfang, utvikling av modeller og mål for hjelp og behandling og kartlegging av de ulike hjelpeinstansers rolle i arbeidet med voldsproblematikk vil være viktige forskningsområder å fokusere på i tiden fremover.

1.5.2 Kompetanseutvikling

I 2006 ble det etablert regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging i region Nord, Vest og Øst. Sentere i Midt-Norge og Sør ventes etablert i 2007. Formålet med ressursentrene er å styrke tjenestene til volds og traumerammede barn, unge og voksne. Ressursentrene skal bistå det utøvende tjenesteapparatet med kunnskap og kompetanse, informasjon, råd og veiledning, og etablere nettverk mellom alle relevante samarbeidspartnere i regionen. Sentrene skal være i tett dialog med Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress og Seksjon for selvmordsforskning og forebygging ved Universitetet i Oslo. Sentrene skal drive kompetanseutvikling, råd og veiledning og ha utstrakt kontakt med tjenesteapparatet og andre viktige tjenester som blant annet barnevern, familievern, politi og sosialtjenesten.

De regionale sentrene utgjør en betydelig ressurs knyttet til kompetanseheving og kunnskapsoverføring overfor undervisningsinstitusjoner og hjelpeapparatet. NKVTS skal bistå og samarbeide tett med sentrene i forhold til undervisning og kompetanseheving. Per i dag er det etablert en undervisningsgruppe bestående av representanter fra det nasjonale senteret og fra de regionale sentrene. Gruppas oppgave er å arbeide for et samkjørt og koordinert undervisningstilbud på landsbasis.

2

Det nødvendige kunnskapsgrunnlaget

2.1 Undersøkelser om kunnskapsbehov

Allerede i 1983 ble det i en rapport konkludert med at mishandlede kvinner følte seg utilstrekkelig tatt hånd om av hjelpeapparatet (Malterud 1983). Kompetansesenter for voldsofferarbeid påpekte senere i en rapport at det til dels var store kunnskapsmangler i helsesektoren (Saur 1997) og at det var nødvendig å iverksette tiltak for å forbedre helsetjenestenes tilbud til voldsofre. Under et arbeid med evaluering av familievernkontorene som foregikk i perioden 1996 – 1998 uttalte den daværende leder av Offentlig familievern organisasjon at når det kom opp problemer i tilknytning til vold mellom ektefellene i en konsultasjon, unnlot familierådgivere å gå inn i temaet fordi de ofte ikke visste hva de skulle gjøre med det⁴. I «Den Gode vilje – mishandlede kvinners erfaringer med hjelpeapparatet» beskrives den manglende kompetansen i familievernet også fra kvinner som selv har oppsøkt hjelp ved et familievernkontor. Ingen av kvinnene som ble intervjuet rapporterte å ha mottatt god hjelp fra denne instansen sett i forhold til de forventningene de hadde om at familievernkontorene kunne være med å bidra til å redusere problemene i parforholdet (Jonassen og Eidem 2001).

I en studie om hva sykepleiere lærer om seksuelle overgrep i løpet av sin utdanning, kom det frem at sykepleierstudentene ikke hadde opplevd at seksuelle overgrep ble trukket frem som et viktig tema i undervisningen (Kittelsen 2001). I følge undersøkelsen kan flere av de spurte ikke huske at temaet seksuelle overgrep ble berørt i løpet av utdanningen. Kittelsen og Gladhus (2004) påpeker i en senere artikkel at det kan se ut til at temaet seksuelle overgrep fortsatt er tabubelagt i sykepleien. De påpeker nødvendigheten av at temaet inkluderes i pensum og i veiledning av studenter i praksisstudiene.

I en undersøkelse av legers arbeid med voldsrammede som ble gjennomført i et samarbeid mellom Kompetansesenteret for voldsofferarbeid og Legeforeningens forskningsinstitutt fant man at det var et stort ønske

---

⁴ Samtale med Wenche Jonassen 21.11.2006.

om mer undervisning blant legene. Selv om de fleste var fornøyd med eget kunnskapsnivå, var det over to tredjedeler som ytret ønske om ytterligere teoretisk kunnskap, og over halvparten ytret ønsket om mer praktisk kunnskap i voldsofferarbeid. Over to tredjedeler syntes i tillegg at utdanningen de hadde fått i grunnstudiet var direkte dårlig, og over halvparten var også misfornøyd med etter- og videreutdanningen de hadde mottatt. Nesten 90 prosent mente at undervisningen burde styrkes⁵ (Hjemdal 2002).

NKVTS arbeider for tiden med en kartleggingsundersøkelse som har til formål å kartlegge subjektivt opplevd kunnskap om barnekonvensjonen, samtalemotodikk og seksuelle og fysiske overgrep mot barn, blant siste års studenter ved fem barnevernspedagogutdanninger, ni allmennlærerutdanninger og seks førskolelærerutdanninger. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med Redd Barna, og ferdigstilles medio juni 2007. De foreløpige resultatene viser at det per i dag er et uttalt ønske blant denne gruppen studenter om mer undervisning om de overnevnte temaer. 60 prosent svarer nei på spørsmål om de har fått undervisning om tematikken, og hele 70 – 80 prosent av studentene oppgir at de ønsker mer undervisning om temaene. Barnevernspedagogstudentene er den gruppen som er mest fornøyd. Allmennlærerstudentene er den gruppen som i følge undersøkelsen har fått minst undervisning om de aktuelle temaene.

Vår kartlegging⁶ viser at mange studiesteder opplever at det er stor interesse for tematikken blant studentene. Vi understreker i denne sammenheng at studentenes interesser og behov bør telle i arbeidet med å styrke, utvikle og kvalitetssikre undervisningstilbudene.

2.2 Opplæringstiltak

En annen kilde med hensyn til anbefalinger når det gjelder kompetanseheving både på grunn-, videre- og spesialistutdanningsnivå er de fem regionale kompetansehevingsprosjektene som Kompetansesenter for voldsofferarbeid gjennomførte i 2002. Erfaringene fra opplæringsprogrammet viste at deltakerne fikk økt sin kunnskap om generell voldsproblematikk, at de i ettertid lettere kunne identifisere voldsutsatte og at de hadde lært nye metoder i voldsofferarbeid eller i arbeid med voldsopfre/utsatte.

---

⁵ Når det gjelder de øvrige utdanningene som denne planen omfatter, har vi ikke funnet tilsvarende undersøkelser om kunnskapsbehov.

⁶ Se appendiks «Status og behov ved undervisningsinstitusjonene – En kartleggingsundersøkelse».

Som en del av Oslo kommunes satsing for å gi kvalitativt bedre hjelp til voldsofre, overgripere og prostituerte ble det i 1998 igangsatt et opplæringsprogram som varte over en treårs periode. Opplæringsprogrammet ble gitt som et tilbud til 250 ansatte i Oslo kommune. I evalueringsrapporten konkluderes det med at deltakerne på programmet i stor grad hadde økt sine kunnskaper om generell voldsproblematikk. Deltakerne oppga at de følte seg bedre rustet til å identifisere denne formen for problematikk og at de selv opplevde at de var blitt litt bedre til å takle voldsrelaterede problemer (Jonassen 2001:13). Rapporten konkluderte imidlertid også med at kunnskapen som den enkelte tilegnet seg i liten grad ble delt med kolleger og samarbeidspartnere.

Erfaringer fra kompetansehevende tiltak rettet mot relevante hjelpetjenester og andre instanser gir oss viktig informasjon om hva som bør styrkes og forbedres når det gjelder det kvalitative innholdet i undervisningen. Undersøkelser av behov og erfaringer gjennomført i forbindelse med de overnevnte tiltakene peker på nødvendigheten av at det legges til rette for undervisningsopplegg som tilfører studentene tilstrekkelig praktisk handlings- og behandlingskompetanse. Samtidig er det av betydning at den enkelte student blir tilført kunnskap både om generell voldsproblematikk, de voldsutsattes sammensatte behov og kunnskap om andre instansers kompetanse. Det siste er nødvendig for på sikt å sikre et bedre samarbeid og derigjennom kunne bistå de voldsutsatte med en mer helhetlig bistand.

2.3 Sentrale temaer i undervisningen

Vår kartlegging viser at det er fysisk og psykisk vold mot barn som vies mest oppmerksomhet i undervisningen. I tillegg rettes det fokus på fysiske og psykiske overgrep mot kvinner. Det kan se ut til at det er lite fokus, i undervisningen på spesielt sårbare og utsatte grupper, så som eldre og funksjonshemmede. I tillegg ser det ut til at vold i familier med etnisk minoritetsbakgrunn vies liten oppmerksomhet.

Et stort antall respondenter oppgir i vår kartleggingsundersøkelse at makt og kontroll er perspektivet som i størst grad tas opp i undervisningen. Vi påpeker i denne sammenheng at med utgangspunkt i den kunnskap vi i dag har om *vold i nære relasjoner* kan det se ut til at etablerte forståelsesrammer i feltet må utfordres. For å skape gode og hensiktsmessige undervisningstilbud er det viktig at det settes fokus på problemområdets kompleksitet. Tar vi utgangspunkt i nasjonal og internasjonal forskning om problemområdet

ser vi at det er behov for et undervisningstilbud om emnet, som i større grad vektlegger ulike former for voldsviktimisering og ulike perspektiver og forklaringer på volden.

Kompetansesenter for voldsofferarbeid har tidligere påpekt at det særlig vil være tre kunnskapsområder som må inkluderes i et undervisningsopplegg om *vold i nære relasjoner* (Hjemdal og Stefansen 2003). Disse er: identifiseringskompetanse, behandlingskompetanse og nettverkskompetanse. Med identifiseringskompetanse menes kunnskap og kompetanse som k an gjøre den enkelte profesjonsutøver i stand til å ha tilstrekkelig oppmerksomhet og fokus slik at eventuell voldsviktimisering kan bli oppdaget. Til dette kreves generelle kunnskaper om vold og voldsofferproblematikk og mer spesifikke kunnskaper om signaler på voldsutsatthet og tolking av signaler. Med behandlingskompetanse menes konkrete kunnskaper som vil være spesifikke for den enkelte profesjon, som behandling av psykiske følgeskader, bistand i forhold til materielle juridiske og økonomiske behov etc. Med nettverkskompetanse menes kunnskap om samarbeid og kontakt med andre instanser, nettverkskompetanse vil forutsette kunnskap om andre instansers kunnskap og virksomhetsområder.

Tiltak som iverksettes for å styrke utdanningstilbudene med hensyn til kunnskap om *vold i nære relasjoner* må sees i relasjon til de læringsmål som er satt opp for den enkelte utdanning og den funksjon og de arbeidsoppgaver de ulike profesjonsgrupper vil møte i sitt fremtidige arbeid. Ulike utdanningsgrupper vil ha behov for ulike fagspesifikke kunnskaper. I tillegg vil samtlige utdanningsgrupper ha behov for en generell innføring i fagområdet vold. Vi vil i det følgende komme med anbefalinger til sentrale temaer som bør inngå i et undervisningsopplegg om *vold i nære relasjoner*⁷.

2.3.1 Generell innføring i fagområdet vold

Grunnleggende begreper og forståelse

Innføring i grunnleggende begreper innenfor fagområdet vold. Begrepene bør bli belyst både ut fra et kjønns-, alders- og kulturperspektiv, krysskulturelt- og strukturelt perspektiv, og fra et psykologisk, biologisk, medisinsk og sosialt

---

⁷ Forslaget til tematisk innhold i undervisningen bygger på en planlagt mastergradsutdanning utviklet av NKVTS i samarbeide med Seksjon for selvmordsforskning og – forebygging (SSFF), ved Institutt for psykiatri ved det Medisinske fakultetet i Oslo og Seksjon for kliniske rusmiddelproblemer (SKR).

perspektiver. Både utøvers og utsattes perspektiv, så vel som mottakers og hjelpers perspektiv bør stå sentralt i undervisningen.

Historikk, omfang og demografiske forhold

Plassering av fagfeltet i en historisk og demografisk ramme. Sentrale temaer:

- Historiske, religiøse, filosofiske og kulturelle kontekster og forhold
- Juridiske og etiske aspekter
- Demografiske forhold (kjønn, geografisk fordeling, sosio-økonomi, alder, etnisitet)
- Mørketall og registreringsproblematikk

Sårbarhet, risiko- og beskyttende faktorer

Kunnskap om sårbarhet og risikofaktorer er viktig for å identifisere, kartlegge og forebygge problemer knyttet til vold. Økt kunnskap omkring dette vil kunne gi grunnlag for en bedre forståelse samt en mer effektiv forebygging og behandling innenfor fagfeltet. Sentrale temaer:

- Indre og ytre risikofaktorer
- Psykiske lidelser
- Familie og relasjonelle forhold
- Sosiale forhold

Forebygging og behandling – teorier, modeller og metoder

Emnet skal gi en oversikt over ulike perspektiver på behandling og forebyggende arbeid. Dette er viktig for å synliggjøre bredden i fagfeltet samt de mange innfalsvinklene til et sammensatt problemfelt. Sentrale temaer:

- Mestringsperspektivet
- Habilitering/rehabilitering
- Folkehelsemodellen
- Offentlige dokumenter og lovverk
- Offentlige og private tiltak
- Selvføståelse hos hjelpepersonell

Etiske utfordringer og brukerrettigheter

Psykososialt arbeid innebærer at man møter etiske utfordringer av ulik art, arbeidet er dessuten avhengig av hvordan man forstår seg selv og sin rolle som hjelpearbeider. Undervisningen bør fokusere på de vanlige etiske utfordringer som man ofte møter i arbeidet med vold og traumatisk stress. Studentene bør

få innblikk på hvilken måte og i hvor stor grad ens egen oppfatning av seg selv og sin rolle kan påvirke arbeidet man gjør. Sentrale temaer:

- Brukerperspektiv
- Holdninger og personlige erfaringer
- Betydningen av en god og effektiv kommunikasjon
- Fordommer
- Rolleforståelse
- Forholdet til klienter og pårørende
- Flerkulturelt samfunn

2.3.2 Vold, familievold og seksuelle overgrep

Læringsmålet for dette påbygningsemnet vil være økt kompetanse innenfor området vold, familievold og seksuelle overgrep. Undervisningen tar utgangspunkt i vold og overgrep som fenomen og redegjør for ulike former og forståelsesmodeller. Studiet vil gi økt kunnskap om teoretiske og praktiske tilnærminger til volds og overgrepfeltet og skal gjennom fokus på ofre og utøvere bidra til endring og bedring av egen praksis på området, eller som basis for videre forskning på feltet.

Vold som fenomen

- Voldstypologier: fysisk, psykisk og seksuell vold, tortur
- Voldens arenaer: privat vold, vold på offentlig sted og på arbeidsplassen
- Relasjoner og roller mellom utøver og utsatt
- Mannlige og kvinnelige voldsutøvere/overgripere/utsatte

Ulike modeller for forståelse av vold og overgrep

- Psykologiske og nevrobiologiske teorier
- Sosiologiske teorier
- Feministisk perspektiv

Tiltak mot vold

- Forebyggende tiltak
- Behandlingstiltak
- «Empowerment»
- Rettslige tiltak
- Sosioøkonomiske tiltak

Viktimologi

- Risikofaktorer
- Voldens virkninger
- Utsattrettede intervensjoner, behandling og terapi
- Tjenestetilbud

2.3.3 Vold og seksuelle overgrep mot barn og unge

Undervisningen om emnet bør inneholde temaer som skal gi studentene teoretisk og praktisk kompetanse både når det gjelder å forebygge vold og seksuelle overgrep mot barn, oppdage slike forhold og gi barnet og familien veiledning og behandling i situasjoner der barnet har vært utsatt for overgrep. Studiet skal føre til økt kunnskap om fenomenet vold og seksuelle overgrep mot barn, konsekvenser av slike overgrep på kort og på lang sikt og hva som kan være adekvate tiltak å iverksette. Sentrale temaer:

Barns utvikling

- Utviklingspsykologiske perspektiver
- Fysisk utvikling og barns seksualitet

Ulike typer overgrep

- Omsorgssvikt og psykisk/ emosjonell mishandling
- Fysiske overgrep mot barn og barn som vitne til vold i familien
- Seksuelle overgrep mot barn

Overgriperen

- Barn og unge som begår krenkende handlinger
- Voksne overgripere

Symptomer og konsekvenser av overgrep på kort og lang sikt

- Fysiske skader
- Nevrologiske skader
- Psykologiske skader
- Sosiale reaksjoner

Beskyttende faktorer og risikofaktorer

- Forhold knyttet til barnet
- Forhold knyttet til foreldrene/ hjemmet
- Forhold knyttet til det sosiale miljøet forøvrig
- Sammenheng mellom de ulike typene overgrep

Forebygging

- Kunnskapsspredning
- Tidlig intervensjon

Utredning og behandling/ rehabilitering

- Vitneavhør
- Psykologisk utredning
- Medisinsk utredning
- Ulike behandlingsmetoder

2.4 Forslag til organisering av undervisningstilbud

Et stort antall respondenter oppgir i vår kartleggingsundersøkelse at årsaken til at temaområdet inngår i undervisningen er at det legges føringer på dette via rammeplaner og fagplaner. I tillegg oppgir et forholdsvis stort antall at emnet inkluderes i undervisningen fordi det inngår i den obligatoriske undervisningen.

NKVTS vil anbefale at fagområdet *vold i nære relasjoner* implementeres som et obligatorisk emne i allerede etablerte fag og emner ved samtlige grunnutdanninger. Dette må eksplisitt komme frem av rammeplanene for de ulike utdanningene.

På et overordnet plan vil en kunnskapsavgrensning for de ulike utdanningene være nødvendig. Hvilken fagspesifikk kunnskap (arbeidsmodeller, rutiner og tiltak) som skal inkluderes i undervisningen må sees i sammenheng med de læringsmål som er satt opp for den enkelte utdanning. I tillegg må den sees i sammenheng med den funksjon og de arbeidsoppgaver den enkelte profesjonsgruppe vil få i deres fremtidige arbeid. En kunnskapsavgrensning utgjør en viktig betingelse for at den enkelte skal kunne se hva han eller hun i sin profesjon selv kan bidra med, og hva andre profesjonsgrupper kan bidra med.

Et forholdsvis stort antall respondenter oppgir i vår kartleggingsundersøkelse at det er realistisk å implementere emnet *vold i nære relasjoner* som del av en

bachelorgrad, i tillegg oppgir et stort antall respondenter at emnet bør arrangeres som egne kurs. NKVTS mener at det vil være nødvendig å utvikle en modell der alle studenter ved de utdanninger som omtales i denne planen må gjennomgå et obligatorisk, særskilt kurs i voldsproblematikk. Slike kurs bør være todelt, der den ene delen retter fokus mot vold som fenomen og tilbys som tverrfaglige introduksjonskurs. Den andre delen bør gi en mer fag- og profesjonsspesifikk kompetanse som skal bidra til at den enkelte student innenfor sin profesjon får den nødvendige praktiske handlingskompetanse. Slike undervisningsopplegg bør implementeres både ved grunnutdanningsnivå ved helse- og sosialutdanningene og ved førskolelærer- og allmennlærerutdanningene.

Det er bare en respondent i vår kartleggingsundersøkelse som mener at det er realistisk å etablere emnet som et rent mastergradsstudie. Kun tre respondenter mener at det er realistisk å etablere emnet i en kombinert mastergrad. Dette kan forstås ut fra at presset mot å ta inn ulike emneområder og temaer på mastergradsnivået kan være stort. Mange faggrupper ønsker sitt fagfelt inn i undervisningen ved høyskoler og universiteter. Det vil derfor være viktig å legge spesielle insentiver for undervisningsaktivitet om voldsproblematikk på mastergradsnivå. Opprettelse av mastergrader kan stimuleres gjennom spesielle finansieringsordninger, der høyskoler og universiteter «premieres» med tilskuddsordninger og andre ressurser de måtte ha behov for.

NKVTS vil på tross av undervisningsinstitusjonenes vurdering av hva som er realistisk å etablere av undervisningsopplegg, anbefale at det satses på å etablere kombinerte mastergrader i voldsproblematikk. I 2006 inngikk Seksjon for selvmordsforskning og – forebygging (SSFF), ved Institutt for psykiatri ved det Medisinske fakultetet i Oslo, Seksjon for kliniske rusmiddelproblemer (SKR) og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) et samarbeid for å opprette en felles masterutdanning innen fagfeltene suicidologi, rus- og avhengighetsproblematikk, vold og traumatisk stress. Det planlagte mastergradsstudiets primære målgruppe vil være personer med minimum bachelorgrad i helsefag, sosialfag eller pedagogikk, samt leger, psykologer og andre yrkesgrupper med relevant bakgrunn. Samarbeidet om den overnevnte mastergraden er et eksempel på hvordan faglig samarbeid på tvers av seksjoner og faggrupper kan føre til utvikling av nye mastergrader. Tverrfaglige initiativ og undervisningsopplegg bør stimuleres. I praksis betyr det at undervisning kan arrangeres som tverrfaglige undervisningstilbud for helse- og sosialfagene og for de pedagogiske utdanningene.

For de kliniske universitetsfagene vil det være nødvendig å se nærmere på i hvilken grad emnet kan inkluderes i den obligatoriske undervisningen på lavere

nivå. I tillegg vil det være nødvendig å opprette egne kurs, slik at studenter på spesialistnivå får tilbud om en grundigere utdanning innen emnet. Særlig vil dette gjelde leger i spesialitetene allmennmedisin, psykiatri, barne- og ungdomspsykiatri, gynekologi og pediatri. Slike utdanningstilbud kan også gis til psykologer og sosionomer som er i et spesialistutdanningsopplegg og som jobber innenfor det psykiske helsevern, barnevernet eller PP-tjenesten.

De samfunnsvitenskapelige utdanningene vil i større grad enn de overnevnte utdanne mennesker som skal observere, betrakte og forstå voldsrelasjoner og voldsproblematikk i et samfunnsanalytisk perspektiv. Krohn-Hansen (1993) påpeker at det er nødvendig å integrere ideer om vold innenfor en mer omfattende og generell sosial teori, som et aspekt ved samfunn og kultur. Krohn-Hansen påpeker videre at det vil være viktig å integrere kunnskap om vold i de samfunnsvitenskapelige utdanningene med det utgangspunkt at samfunnet har behov for mennesker som kan bidra med kunnskap om voldens funksjon. Vold som tema bør integreres i det obligatoriske pensum på grunnutdanningsnivå ved de samfunnsvitenskapelige utdanningene. I tillegg vil det være nødvendig å lage tverrfaglige mastergrader, disse kan eventuelt opprettes som samarbeidsprosjekter mellom ulike institutter ved SV-fakultetene på universitetene.

Når det gjelder videreutdanningskurs vil disse kunne gis som åpne tilbud til ansatte i relevante hjelpetjenester og ansatte i politiet. Det bør også opprettes egne videreutdanningskurs for ledere innen ulike tjenester og for representanter fra departementer og direktorater som arbeider med ulike kompetanseutviklingsprosjekter, referansegruppemedlemmer, høskolerepresentanter og representanter fra profesjonsforbund og andre⁸.

2.4.1 Praktisk rettet undervisning

Vår kartleggingsundersøkelse viser at et stort antall studiesteder oppgir at forelesninger er den mest brukte undervisningsformen. Dette innebærer at studentene får kunnskap om *vold i nære relasjoner* via mer eller mindre monologpregede undervisningsopplegg, der det er mer eller mindre rom for diskusjon og spørsmål fra studentenes side. I tillegg vil slik undervisning gi lite rom for mer praktisk rettede øvelser.

---

⁸ Det vises til «Forslag til felles opplæringstiltak for ansatte i relevante hjelpetjenester» (Saur 2007), for nærmere spesifisering av overnevnte opplæringstiltak.

Vi vet at praktisk handlingskompetanse knyttet til voldsproblematikk har betydning for det arbeidet som gjøres og den oppmerksomhet ulike profesjonsutøvere vier problematikken. Jonassen og Eidheims undersøkelse av mishandlede kvinners erfaring med hjelpeapparatet viser at det særlig er den praktiske handlingskompetansen som manglet i hjelpeapparatet (Jonassen og Eidheim 2001). Helsevesenet kom bedre ut enn de andre offentlige tjenestene. Forfatterne mener at dette først og fremst skyldes den større praktiske erfaring medarbeiderne her hadde med voldsproblematikk. Også Texmo og Aaviks undersøkelse av politiets arbeid med kvinner og barn utsatt for seksuelle overgrep viste at mangelen på praktisk erfaring med denne sakstypen medførte sviktende kompetanse hos etterforskerne (Texmo og Aavik 1998). Allerede på grunnutdanningsnivå (bachelorgrad og mastergrad) vil det kunne være nyttig å legge opp undervisningen mer praktisk rettet. Noe praksis vil studentene kunne få under utplassering, men det er ikke alle som i sin praksisperiode vil møte mennesker som har vært utsatt for vold.

Ytterst få respondenter oppgir at de benytter seg av studentledet undervisning og øvelser. For studenter på spesialistutdanningsnivå og/eller videreutdanningsnivå vil det være sannsynlig at disse allerede har støtt på problematikken enten via praksis eller i sitt arbeid som profesjonsutøvere innenfor ulike helse- og sosialtjenester. En slik kunnskap vil kunne være viktig å bygge videre på i undervisningen, der eventuelt mer studentdrevet undervisning vil kunne være relevant.

2.5 Undervisningsmateriell

Som ledd i regjeringens handlingsplan «Vold mot kvinner» (1999) fikk det daværende Kompetansesenteret for voldsofferarbeid ansvaret for å utrede behov for å utvikle undervisningsmateriell knyttet til volds og voldsofferproblematikk. I rapporten «Voldsofferarbeid, kompetansebehov, kompetansetilførsel og undervisningsmateriell» ble undervisningsmateriell forstått som følger: materiell til bruk i undervisningen, det være seg bøker, kompendier, oppgavesamlinger, web – baserte opplegg, manualer, håndbøker og videoer m. m (Hjemdal og Stefansen 2003).

Det ble konkludert med at det var nødvendig å utvikle følgende undervisningsmateriell:

- a) en særskilt grunnbok i voldsofferarbeid
- b) fagspesifikke manualer for arbeid med voldsrammede

- c) eventuelt fagspesifikke kompendier på basis av mer spesialisert artikkelstoff og monografier
- d) etablere eget nettsted med fagstoff og rom for erfaringsutveksling og felles kompetanseutvikling.

Det ble foreslått at ansvaret for en grunnbok burde legges til NKVTS og at senteret også burde trekkes inn i et samarbeide med Sosial- og helsedirektoratet og aktuelle fagdepartement om å utvikle fagspesifikke manualer. Forslagene til de overnevnte tiltak har ikke blitt fulgt opp av departementene som er involvert i handlingsplanen. Det er derfor nødvendig å se nærmere på hva man kan iverksette av tiltak for å sikre at undervisningstilbudene følges av et oppdatert undervisningsmaterieell, både av mer generell art og av mer fagspesifikk karakter.

2.5.1 Eksempler på undervisningsmaterieell

WHO's opplæringspakke TEACH-VIP

NKVTS ble i 2006 bedt om å vurdere relevansen av TEACH-VIP i Norge når det gjelder vold og overgrep mot barn og ungdom, vold og overgrep mot eldre og kjønnsbasert vold.

Hovedtemaet for TEACH-VIP er forebygging av skader forårsaket av vold eller andre hendelser. Undervisningsopplegget er bygd opp av moduler og tenkes brukt overfor ulike grupper kunnskapssøkende og materiellet er laget for bruk på ulike kunnskaps- og utdanningsnivåer. Eksempler på målgrupper er myndigheter/-planleggere, forskere/kunnskapsutviklere, administratorer/ledere, undervisningspersonell, studenter og praktikere. Temaene omfatter forskning og metodologi, målemetoder, historikk og definisjoner, klassifikasjonssystemer, evaluering av programmer, etiske spørsmål, forebygging, behandling og kontroll, rehabilitering, tverrfaglig tilnærming, policyutvikling, undervisning og andre former for formidling og bearbeiding av kunnskap.

NKVTS konkluderte med at undervisningsprogrammet er relevant for ulike målgrupper og undervisningsnivåer i Norge. Dersom materiellet skal tas i bruk i en norsk kontekst, må det imidlertid omarbeides. En del tema må komme i tillegg. Dersom materiellet skal oversettes til norsk og omarbeides til norske forhold, vil det være behov for å gjøre et større justeringsarbeid som krever en omfattende innsats. NKVTS vil anbefale at en bearbeiding og oversettelse av materialet blir gjennomført. Et slikt materieell vil kunne

bidra til at flere undervisningsinstitusjoner forholdsvis raskt kan inkludere tematikken i ulike undervisningstilbud.

Fiksjonsdokumentar og informasjonsfilm som undervisningsmateriell

Et lite fåtall oppgir i vår kartleggingsundersøkelse at de benytter seg av film/video i undervisningsopplegg om *vold i nære relasjoner*. Bruk av filmmediet i undervisningen vil kunne gi studentene en mer autentisk forståelse og innsikt i problematikken. Vi vet at det per i dag er utviklet enkelte kortfilmer og informasjonsfilmer om emnet. I følge vår kartleggingsundersøkelse kan det se ut til at slike filmer ikke anvendes i nevneverdig grad. For at filmmediet skal kunne brukes i undervisningen er det en forutsetning at slike informasjons- og veiledningsfilmer blir laget for målgruppene som omfattes av denne planen. I tillegg er det nødvendig å informere om at slikt undervisningsmateriell finnes. Produksjon av slike filmer vil kunne sees i sammenheng med behov for og utvikling av undervisningsmateriell.

Med ønske om å bidra til bedre opplæring av fagpersoner som foretar dommeravhør tok Kari Gamst (RVTS-Øst) og Åse Langballe (NKVTS) initiativ til å lage en film om avhør av barn i seksuelle overgrepssaker. Innholdet i filmen er basert på doktorgradavhandlingen «Barn som vitner», utført av Gamst og Langballe (Gamst og Langballe 2004). Filmen viser hvordan en kommunikasjonsmetode som er utarbeidet for dommeravhør også kan overføres til andre typer samtaler med barn innen barnefaglig sektor. Kommunikasjon mellom barn som er informanter og polititjenestefolk som avhører er imidlertid hovedtemaet. Filmen fokuserer på hva som er gode og konstruktive avhør i rettsprosessen. «Den vanskelige samtalen» er med sine konkrete eksempler og autentiske forløp et viktig bidrag i opplæring og etterutdanning av politietforskere, jurister og profesjoner innen helse, skole og sosialfag.

Det er nødvendig å se nærmere på behovet for utvikling av alternativt undervisningsmateriell. Fiksjonsdokumentarer og informasjonsfilmer om tematikken *vold i nære relasjoner* er eksempler på et slikt alternativt undervisningsmateriell⁹. Filmmediet kan benyttes til å formidle forskningsbasert kunnskap. Et slikt undervisningsmateriell kan brukes som utgangspunkt for diskusjoner i undervisningen og kan bidra til at studentene får en dypere forståelse av problematikken *vold i nære relasjoner*.

⁹ Eksempel på en slik informasjonsfilm er den svenske kortfilmen «I skuggen av våldet», en film som omhandler familievold og implikasjonene av dette både for barna som er vitne til vold og kvinnen som blir utsatt for vold.

2.6 Ekstern og intern kompetanse

I følge vår kartleggingsundersøkelse benytter undervisningsinstitusjonene seg i forholdsvis stor grad av ekstern kompetanse i undervisningen. Vi argumenterer i denne sammenheng for at det vil kunne være nyttig for den enkelte undervisningsinstitusjon å ha en oversikt over hvor de kan henvende seg når de har behov for å engasjere ekstern kompetanse. Særlig vil dette gjelde for de undervisningsinstitusjonene som har liten eller ingen erfaring i å undervise om emnet. En kompetansebase vil kunne være en viktig ressurs for den enkelte undervisningsinstitusjon.

NKVTS gjennomført i 2005 en kartlegging av regionale ressurser med kompetanse på senterets kompetanseområder. Kartleggingen hadde som formål å gi en oversikt over kompetansesentre, kompetansenettverk og -miljøer, med henblikk på struktur, ressurser, kompetanse, oppgaver og personer. Kartleggingen omfattet ressurser på følgende kompetanseområder:

- Arbeid med flyktninger og asylsøkere
- *Vold i nære relasjoner/Vold mot kvinner* (voksne og barn/utsatte og utøvere)
- Voldtekt og seksuelle overgrep (voksne og barn, utsatte og utøvere)
- Forbygging av selvmord og selvmordsrelaterte arbeid
- Krise- og traumebehandling
- Stressmestring og katastrofesoner.

Arbeidet med kartleggingen foregikk i en periode med mye omorganiseringer og planer, og ga derfor et foreløpig bilde av situasjonen. Det blir påpekt i rapporten at for at en slik oversikt skal fungere som en løpende oversikt, må den oppdateres med jevne mellomrom (NKVTS 2005). En nettbaser med oversikt over kompetanse på nasjonalt nivå, det vil si en oversikt over personer med spisskompetanse og ekspertise ved nasjonale kompetansesentre, spesialiserte kliniske miljøer og mer fagspesifikke institutter, vil kunne være en nyttig ressurs for de ulike undervisningsinstitusjonene.

Et styrket undervisningstilbud er avhengig av at det finnes tilstrekkelig med intern kompetanse om *vold i nære relasjoner*. Kompetent undervisningspersonale vil være en forutsetning for et styrket undervisningstilbud. Vår kartlegging indikerer at det er behov for å styrke kompetansen også blant personalet ved ulike høyskoler og universiteter. Det er de emneområdene det undervises mest om, det også er størst behov for tilføring av kunnskap om. Disse emneområdene er: kunnskap om forekomst, mengder og fordeling i befolkningen, årsaker, utøver, psykiske og psykososiale konsekvenser av vold, andre helsemessige konsekvenser av vold, konsekvenser for andre berørte, behandling av psykiske

reaksjoner og ettervirkninger og kunnskap om eksisterende hjelpetilbud. Vi vil i denne sammenheng anbefale at det utvikles undervisningstilbud som retter seg spesielt mot å heve kompetansen blant undervisningspersonalet. Styrking av intern kompetanse kan eventuelt realiseres gjennom spesielle videreutdanningskurs som rettes mot undervisningspersonell ved høyskoler og universiteter og ledere og ressurspersoner fra andre instanser¹⁰.

2.7 Prioriteringer knyttet til arbeid med voldsproblematikk i helse- og sosialsektoren

Et forholdsvis stort antall respondenter oppgir i vår kartleggingsundersøkelse at emnet *vold i nære relasjoner* i høy grad er relevant i forhold til de krav arbeidsmarkedet stiller til de ferdigutdannede. Behovet for styrking av undervisningstilbudet om emnet *vold i nære relasjoner* er nært knyttet opp til de oppgaver som pålegges det offentlige hjelpeapparatet.

I følge en kartlegging av ulike hjelpeinstansers arbeid med voldsproblematikk, svarte under halvparten at oppfølging av denne gruppen bør være en prioritert oppgave (Hjemdal og Stefansen 2003). Blant legekantorene mente nær halvparten at oppfølging av voldsutsatte ikke burde prioriteres, for de kommunale tjenestene gjaldt dette 38 prosent. Hjemdal og Stefansen påpeker at svarene på dette spørsmålet må sees i sammenheng med oppfatningen av hva som er instansenes primære oppgave. For å styrke bistanden til voldsutsatte, blir det derfor viktig å påvirke hva som defineres som prioriterte oppgaver i de ulike instansene. Om arbeid med voldsutsatte og voldsproblematikk blir definert som en prioritert oppgave av de ulike hjelpeinstansene, vil dette på sikt kunne bidra til å øke oppmerksomheten omkring tematikken i utdanningstilbudene.

2.7.1 Individuell plan

Ofre for vold omfattes av forskrifter om individuell plan. Forskriften gir personer med behov for langvarige og koordinerte helse- og/eller sosiale tjenester rett til individuell plan. Denne retten er hjemlet i Sosialtjenesteloven § 4-3a, Pasientrettighetsloven § 2-5 og Arbeids- og velferdsforvaltningsloven § 15. Den tilsvarende plikt for tjenesteyter til å utarbeide individuell plan er

¹⁰ Se «Forslag til felles opplæringstiltak for ansatte i relevante hjelpetjenester» (Saur 2007).

hjemlet i Sosialtjenesteloven § 4-3a, Kommunehelsetjenesteloven § 6-2a, Lov om spesialhelsetjenesten § 2-5, Psykisk helsevernlov § 4-1 og Arbeids- og velferdsforvaltningsloven § 15. I Pasientrettighetsloven er individuell plan utformet som en rettighetsbestemmelse for tjenestemottakeren, mens den i den øvrige helselovgivning pålegger helsetjenesten en plikt til å utarbeide en individuell plan for den enkelte uavhengig om det er satt fram krav om dette. I Sosialtjenesteloven er bestemmelsen formet som en rettighet for tjenestemottakeren, men det foreligger ingen eksplisitt bestemmelse som pålegger sosialtjenesten en plikt til å utforme en slik plan. Det forutsettes imidlertid at når tjenestemottaker har rett til å få individuell plan, utløser dette en korresponderende plikt for tjenesteyter til å utarbeide en slik plan. Formelt sett er reguleringen i de ulike lovene forskjellig, men det reelle innholdet er i hovedsak likt (SHdir 2005).

I forskrift om individuell plan fremheves det at aktuelle instanser bør trekkes inn i samarbeidet om utarbeidelse av én felles overordnet individuell plan. I forskriftens § 6 går det fram at dersom tjenestemottaker har behov for tjenester fra andre tjenesteytere eller etater, for eksempel skole og Ny arbeids- og velferdsforvaltning, skal kommunens helse- og/eller sosialtjeneste og helseforetak samarbeide med disse. Samarbeid mellom tjenestene på tvers av ulike sektorer og nivåer er en forutsetning for et godt hjelpeapparat, og er i følge Sosial- og helsedirektoratet (2005) et så selvfølgelig mål at det ikke er regulert særskilt i et eget regelverk. Derimot er det en rekke enkeltbestemmelser som regulerer sider av samarbeidet mellom tjenestene, blant annet samarbeidsplikten nedfelt i sosialtjenesteloven § 3-2, som innebærer at sosialtjenesten skal samarbeide med andre sektorer og forvaltningsnivåer når dette kan bidra til å løse de oppgaver som tjenesten er pålagt etter loven.

Vurderingen av hvem som faller inn under kriteriet langvarige og koordinerte tjenester, beror til en viss grad på skjønn. Dette knytter forskriftens virkeområde opp mot de ulike profesjonenes kunnskap om voldsproblematikk. Behovet for å bygge allianser mellom praksisfelt og undervisningsinstitusjonene blir i denne sammenheng åpenbar. Særlig vil dette gjelde videre- og spesialistutdanningene, men også grunnutdanningene vil på denne måten bli «tvunget» til å forholde seg til voldsproblematikk som en del av studentenes fremtidige arbeidsområde. Individuell plan kan derfor brukes som et virkemiddel til å oppnå mer aktivitet på undervisningssiden ved landets høyskoler.

2.7.2 Andre behov for kunnskap på hjelpetjenestenivå

Også andre tiltak kan anvendes for å motivere frem undervisningstilbud ved de ulike studiestedene. Erfaringer fra arbeid med eldre som utsettes for vold i Norge har vist at eldre i liten grad når frem til aktuelle hjelpetilbud så som krisesentre, helsesentre, sosialkontor eller politi. På bakgrunn av dette ble det i 1991 etablert et tilbud for eldre med voldserfaring i Oslo. Senere har det også blitt etablert tilsvarende tilbud i Bærum og i Trondheim. NKVTS (2006) påpeker i et brev til Sosial- og helsedirektoratet at det er nødvendig å etablere Vern for eldre-tjenester i alle fylker og i de største byene. Videre påpeker NKVTS at det i ethvert lokalmiljø bør finnes voldscoordinatorer med spesialkompetanse som kan sørge for samarbeide mellom ulike hjelpeinstanser. Et tiltak på dette nivå vil kunne stimulere til økt undervisningsaktivitet om emnet.

3

Rammebetingelser for et styrket undervisningstilbud

3.1 Innledning

Det har tidligere blitt påpekt at barrierene knyttet til et bedre undervisningstilbud må sees i lys av harde prioriteringskamper om undervisningstid og ressurser. Det har i tillegg blitt påpekt at motstanden mot å ta inn nytt stoff og det å måtte gi slipp på etablerte undervisningsopplegg ofte er sterk. Selv om den enkelte undervisningsinstitusjon har et overordnet ansvar for å formidle kunnskap om *vold i nære relasjoner*, vil dette avhenge av om man får til et langvarig motiveringsarbeid direkte rettet inn mot det enkelte lærerstedet. Om styrking av undervisningstilbudene med hensyn til kunnskap om *vold i nære relasjoner* skal bli en realitet vil i høy grad avhenge av politiske strategier og føringer fra sentrale myndigheter.

Målet med tiltak 4 i handlingsplanen er å iverksette nødvendige tiltak for å møte samfunnets behov for kunnskap om *vold i nære relasjoner*. I møtet med handlingsplanens idealer og mål utgjør de faglige interesser og praktiske realiteter ved de ulike utdanningsinstitusjoner en viktig ramme for implementering av kunnskap om emnet. Høgskolenes og universitetenes formål er å gi studentene en faglig og personlig plattform for deres møte med framtidige utfordringer. På et mer overordnet plan skal utdanningsinstitusjonene sørge for å være aktuelle, relevante og aktivt engasjert i utviklingen av det norske kunnskapssamfunnet.

NKVTS mener at et hovedmål bør være at undervisningstilbudet om emnet blir institusjonalisert slik at undervisningsinstitusjonene på sikt selv skal kunne tilby et permanent undervisningstilbud om emnet. Det er behov for at det skapes et rammeverk som kan bidra til at undervisningstilbudene blir mer enn sporadiske tilbud basert på enkelte fagpersoners interesse for emnet. Det er etter NKVTSs mening behov for en bevisst og langsiktig strategi som etableres via regelverk og ved å etablere en kultur for emnet ved de enkelte undervisningsinstitusjonene. Vi vil i det følgende gjennomgå hvordan ytre krav og formalisering av emnet kan bidra til et styrket undervisningstilbud.

3.2 Rammeplaner

Statlige universiteter og høyskoler er per i dag organisert som forvaltningsorganer, med Kunnskapsdepartementet som overordnet myndighet. Som del av staten er institusjonene underlagt overordnede myndigheters generelle instruksjons- og omgjøring myndighet, om ikke annet er fastsatt ved lov. Dette innebærer at utdanningsinstitusjonene er underlagt departementets alminnelige instruksjonsmyndighet (NOU:2003:25).

Det faglige innholdet i alle høyskoleutdanninger styres via nasjonale rammeplaner. Rammeplanene utgjør et forpliktende grunnlag for institusjonene som tilbyr utdanninger. Rammeplanene er overordnede planer som ikke angir detaljer i det faglige innholdet. På bakgrunn av rammeplanene utarbeider utdanningsinstitusjonene sine egne fagplaner/studieplaner, som er mer detaljerte. De høyere utdanningsinstitusjonene har fått delegert stor faglig myndighet, og departementet pålegger ikke institusjonene å fokusere på spesielle emner eller fagområder utover det som er fastsatt i rammeplanene. Når det gjelder universitetsutdanningene er det ikke lagt bestemte betingelser i tilsvarende rammeplaner.

Fagplanene som defineres av den enkelte undervisningsinstitusjon skal gi oversikt over studiet som helhet, innholde plan for praksisopplæring, planer for enkeltfag og for tverrfaglige emner. Planene skal også tolke og presisere mål og fastsette innhold, studielitteratur, arbeidsmåter og vurderingsordninger for hvert fag.

Statlige institusjonene kan i følge Lov om universiteter og høyskoler ikke gis pålegg om læreinholdet i undervisningen eller om innholdet i forskningen eller det kunstneriske og faglige utviklingsarbeidet. På den andre siden kan departementet pålegge enkelte institusjoner et særlig ansvar for bestemte fagområder. I lovens kapittel 1, § 1-4 fremheves denne mulighet. I følge lovens § 3-2, kapittel 3. kan departementet også fastsette at bestemte emner inntil 20 studiepoeng skal inngå i en grad. Disse bestemmelsene kan benyttes for å styrke undervisningstilbudet om *vold i nære relasjoner*.

Rammeplanene for de ulike profesjonsutdanningene danner et viktig premiss for implementering av kunnskap om *vold i nære relasjoner*. Rammeplanene gir oss informasjon om hvilke intensjoner og mål som fastlegges for de ulike profesjonsstudiene og hvilke føringer som er lagt i forhold til kunnskap og kompetanse om *vold i nære relasjoner*. Vi har derfor valgt å gjennomgå et utvalg rammeplaner for å se nærmere på hvorvidt, i hvilken grad og hvordan emnet *vold i nære relasjoner* blir tematisert i rammeplanene for et utvalg profesjonsutdanninger.

3.2.1 Helse- og sosialutdanningene

Fra å være enkeltstående utdanninger med forskjellig opphav, historiske tradisjoner og utviklingsforløp og med samt få gjensidige forbindelseslinjer, har helse- og sosialutdanningene gradvis blitt ført inn under samme regelverk. Helse- og sosialfagene er i dag mer samlokalisert og samordnet enn før. Regelverket, som tidligere ble utarbeidet spesielt for hver enkelt utdanning, ble i 1990 årene gjort ens for alle høgskoleutdanninger. I den generelle delen av rammeplanen for helse- og sosialfagene heter det:

Helse- og sosialarbeiderne vil stilles overfor vanskelige og sammensatte utfordringer når de skal møte behovene som oppstår i tilknytning til for eksempel arbeidsledighet. Andre store utfordringer er blant annet rusmiddel- og voldsproblemer og de vansker det skaper for familier som rammes

I de utdanningsspesifikke delene av rammeplanene til helse- og sosialfagsutdanningene går man nærmere inn på læringsmål for den enkelte utdanning. Her finner vi følgende føringer når det gjelder emnet *vold i nære relasjoner*.

3.2.2 Sosionomutdanningene

I rammeplanen for treårig sosionomutdanning omtales *overgrep i familien og voldsofferproblematikk* under delemnet sosialmedisin. Emnet sosialmedisin skal gi studentene kunnskap om og forståelse for hvordan ulike former for sykdom, funksjonshemming og høy alder får konsekvenser for levekår, livskvalitet og muligheter til aktiv deltagelse i samfunnet. De skal videre opparbeide seg forståelse for og evne til å delta i rehabiliterende arbeid. Under delemnet klinisk psykologi og psykisk helsearbeid er et av de sentrale temaene *tegn på og konsekvenser av overgrep og omsorgssvikt hos barn og unge*. Dette delemne har til formål å gi studentene kunnskap om ulike problemer hos barn, om barnemishandling, seksuelle overgrep og omsorgssvikt. Studentene skal utvikle evne til å anvende kunnskapen i vurdering av omsorgssituasjoner. Teamet *vold i nære relasjoner* nevnes ikke eksplisitt i rammeplanen for sosionomutdanningen. Hvorvidt tematikken *vold i nære relasjoner* taes opp i undervisningen, vil kun reflekteres i de ulike fagplanene som defineres av den enkelte utdanningsinstitusjon.

3.2.3 Barnevernspedagogutdanningene

I den fagspesifikke delen av rammeplanen for treårig barnevernspedagogutdanning finner vi under delemne, klinisk psykologi og psykisk helsearbeid at, *omsorgssvikt, herunder barnemishandling og overgrep*, nevnes som et sentralt tema. Rammeplanen for barnevernsutdanningen går derimot ikke inn på barns erfaringer som vitner til vold i familien. Temaer som risikoforhold hos barn og unge, ulike kriser og krisebehandling, barn og unge med alvorlig atferdssvikt, blir nevnt som viktige emner. Teamet *vold i nære relasjoner* nevnes ikke eksplisitt i rammeplanen for barnevernspedagogutdanningen. Hvorvidt tematikken *vold i nære relasjoner* taes opp i undervisningen, vil kun reflekteres i de ulike fagplanene som defineres av den enkelte utdanningsinstitusjon.

3.2.4 Vernepleie-, jordmor-, ergoterapeut-, sykepleie og radiografiutdanningene

I de fagspesifikke delene av rammeplanene for *vernepleierutdanningen, jordmorutdanningen, ergoterapeututdanningen, sykepleierutdanningen og radiografiutdanningen* sies det ingenting eksplisitt om *vold i nære relasjoner*. Formålet med *vernepleierutdanningene* er å utdanne yrkesutøvere som er kvalifisert for å utføre miljøarbeid, habiliterings- og rehabiliteringsarbeid sammen med mennesker med fysiske, psykiske og/eller sosiale funksjonsvansker som ønsker og har bruk for slike tjenester.

Rammeplanen for *jordmorutdanningene* påpeker blant annet at jordmødrene har en viktig oppgave i helserådgivning og undervisning, ikke bare for kvinner men også for familien. Rammeplanen gir derimot ingen indikasjoner på at emnet *vold i nære relasjoner* skal inngå som tema i undervisningen. I følge rammeplanen for jordmorutdanningen i Norge skal opplæringen inneholde kvinnehelse, men vi kan likevel ikke finne at *vold i nære relasjoner* omtales spesifikt.

I rammeplanen for *ergoterapeututdanningene* står det at formålet med denne utdanningen er å utdanne brukerorienterte og reflekterte yrkesutøvere som er kvalifisert til å arbeide med å fremme befolkningens helse- og livskvalitet. Ergoterapeuter skal blant annet utføre helsefremmende, forebyggende, behandlende, rehabiliterende, habiliterende og vedlikeholdende arbeid. Heller ikke i denne rammeplanen nevnes *vold i nære relasjoner* som et eksplisitt tema. Hvorvidt emnet *vold i nære relasjoner* taes opp i løpet av utdanningen er derfor uklart.

I rammeplan for *sykepleierutdanningen* står det at sykepleierutdanningen skal utdanne selvstendige og ansvarsbevisste endrings- og pasientorienterte yrkesutøvere, som viser evne og vilje til en bevisst og reflektert holdning ved

utøvelse av sykepleie. Sykepleie omfatter tiltak for å fremme helse og forebygge sykdom hos friske og utsatte grupper i befolkningen. Det kreves kunnskap om sammenhenger mellom helse og sykdom i et individ- og samfunnsperspektiv. I vår gjennomgang av rammeplanen kan vi ikke se at *vold i nære relasjoner* nevnes eksplisitt. Hvorvidt emnet *vold i nære relasjoner* taes opp i løpet av utdanningen er derfor uklart.

3.2.5 Førskolelærer- og allmennlærerutdanningene

I rammeplan for førskolelærerutdanningen står det at utdanningen skal kvalifisere for pedagogisk arbeid med barn i barnehage og det første året i grunnskolen. I rammeplanen for allmennlærerutdanningene står det at utdanningen skal kvalifisere for arbeid i grunnskolen og i voksenopplæring i grunnskolefag. Rammeplanene for allmennlærer- og førskolelærerutdanningene berører i liten grad voldsproblematikk. Vi finner følgende formulering om forhold rundt barn som vil kunne påvirke lærings situasjonen og som allmennlærere i følge rammeplanen vil måtte forholde seg til:

De fleste barn og unge opplever en trygg oppvekst, men noen barn har en utrygg tilværelse preget av omsorgssvikt. Det kan prege læringsfellesskapet og undergrave motivasjonen. Slike problemer kan læreren bearbeide sammen med andre som har ansvaret for oppvekstmiljøet til barna. Lærerutdanningen må forberede studentene på disse utfordringene og også gi dem opplæring i å løse konflikter og å forebygge og bekjempe mobbing, vold og rasisme. Utdanningen må hjelpe studentene til å takle situasjoner der barn og unge opplever dødsfall, krig, seksuelle overgrep eller andre kriser som krever særskilt omsorg og tiltak fra lærerens side.

Det legges imidlertid ingen eksplisitte føringer på at *vold i nære relasjoner* skal være et av temaene som tas opp i undervisningen om barn som lever i en utrygg tilværelse.

3.3 Ansvar ved den enkelte undervisningsinstitusjon

Den enkelte undervisningsinstitusjons prioriteringer knyttet til faglig innhold i undervisningen vil være av vesentlig betydning. Ansvar for undervisningsinstitusjonens virksomhet ligger hos institusjonens styre, mens det overordnede, sektorpolitiske ansvaret ligger i departementet. Styrene er tillagt den rolle at de skal trekke opp strategien for institusjonens utdannings, forskning og annen faglig virksomhet, og legge planer for den faglige utvikling. Rektor er styrets leder, og har på styrets vegne det overordnede ansvar for institusjonens virksomhet.

Vi vet per i dag at tilbud om undervisningsopplegg om temaområdet vold og overgrep i stor grad avhenger av personlige interesser ved den enkelte avdeling eller institusjon. Erfaringer fra tidligere undervisningsopplegg om vold og overgrep har vist at undervisningsopplegg som dette ville ha vært vanskelig å få til uten velvilje fra enkeltpersoner ved undervisningsinstitusjonen (Juklestad 2000). I tillegg har man erfart at det er vanskelig å oppnå tilstrekkelig interesse ved det enkelte lærested, og at det krever atskillig påvirknings- og motiveringsarbeid for å overbevise undervisningsinstitusjonenes ledelse om å etablere undervisningstilbud om emnet (Hjemdal og Stefansen 2003). Direkte involvering av den enkelte undervisningsinstitusjons ledelse vil påkrevne et omfattende arbeid. Det er trolig at et slikt arbeid også vil være lite hensiktsmessig dersom målet er å styrke undervisningstilbudet på et nasjonalt nivå. Det er likevel nødvendig at temaområdet forankres på toppnivå ved den enkelte undervisningsinstitusjon. Vi vil under neste avsnitt diskutere mulige løsninger på det overnevnte problem.

3.4 Universitets- og høgskolerådet

En mulig modell for å få til en styrking av undervisningstilbudene ved landets høgskoler- og universiteter vil være å påvirke de undervisningsstrategiske avgjørelser på den enkelte undervisningsinstitusjon via Universitets- og høgskolerådet (UHR). UHR er det viktigste samarbeidsorgan for norske universiteter og høgskoler og har som hovedmål å bidra til utviklingen av Norge som kunnskapsnasjon på høyt internasjonalt nivå. Rådet har etablert en rekke fagstrategiske enheter, herunder nasjonale fakultetsmøter, nasjonale råd og nasjonale profesjonsråd.

De fagstrategiske enhetene skal blant annet:

- a) Vurdere behovene for å ta initiativ til nasjonal samordning og utvikling av forskning og undervisning i eksisterende og nye studier for å sikre et felles og tilstrekkelig høyt nasjonalt og internasjonalt nivå innen sine fagområder.
- b) Drøfte og uttale seg om saker av felles interesse, særlig forskerutdanning, studenttallsutvikling, faglig utvikling, kvalitet og kvalitetssikring o.l.
- c) Bidra til å styrke det internasjonale samarbeidet og internasjonalisering innenfor fagområdet
- d) Samarbeide med Forskningsrådets faglige organer om saker av felles interesse, og bidra til å koordinere institusjonenes medvirkning i slike organer.
- e) Ha god kontakt med brukersektoren og arbeids- og næringslivet.
- f) Samarbeide med andre relevante råd eller utvalg under Universitets- og høgskolerådet i saker av felles interesse.

Universitets- og høgskolerådet har opprettet fire sektorovergripende nasjonale råd. For styrking av undervisningstilbudet om *vold i nære relasjoner* vil det være relevant å opprette et samarbeide med følgende to råd, Nasjonalt råd for helse- og sosialfagutdanning (NRHS) og Nasjonalt råd for lærerutdanning (NRLU). NRHS er et sektorovergripende råd som har som oppgave å samordne og styrke helse- og sosialfagutdanningene i Norge. I rådet sitter representanter fra alle statlige utdanningsinstitusjoner som gir helse- og sosialfaglige utdanninger, studentrepresentanter, eksterne representanter og observatører. NRLU har som oppgave å samordne og styrke norsk lærerutdanning; førskolelærerutdanning, allmennlærerutdanning, faglærerutdanning og yrkesfaglærerutdanning, femårig integrert lærerutdanning og praktisk-pedagogisk utdanning. NRLU er satt sammen av studentrepresentanter, eksterne representanter og observatører. Disse to sektorovergripende nasjonale rådene vil kunne ha stor innflytelse på undervisningstilbudene som gis. For at styrking av undervisningstilbudene ved de pedagogiske høgskole fagene og helse- og sosialfagene skal bli en realitet, bør et samarbeid som overnevnt vurderes.

For styrking av undervisningstilbudene ved de kliniske universitetsfagene, samfunnsvitenskapene og de juridiske fagene vil det være relevant å opprette et samarbeide både med nasjonalt fakultetsmøte og nasjonalt fagråd.

UHR har opprettet nasjonale fakultetsmøter innen historisk-filosofiske fag, samfunnsvitenskaplige fag, realfag, juridiske fag, odontologiske fag og dekanmøte i medisin. De nasjonale fakultetsmøtene er opprettet av Universitets- og

høgskolerådet som samarbeidsorganer for universitetenes fakulteter og for tilsvarende enheter ved vitenskapelige og statlige høgskoler. De nasjonale fakultetsmøtene skal samordne høyere utdanning og forskning innenfor sine fagområder. De skal også gi råd i overordnede fagpolitiske spørsmål etter anmodning fra medlemsinstitusjonene, UHR eller de nasjonale fagrådene som hører inn under fagområdet. Fakultetsmøtene kan på eget initiativ ta opp saker innen sine fagområder. Oppfølging av slike saker gjøres gjennom den enkelte institusjon eller gjennom UHR.

Nasjonalt fagråd: De nasjonale fagrådene etableres av Universitets- og høgskolerådet som samarbeidsorganer for de faglige grunnenhetene under universitetenes fakulteter og for tilsvarende fagmiljø ved andre høgre læresteder. De nasjonale fagrådene vil normalt være tilordnet et nasjonalt fakultetsmøte. I saker som berører flere fagråd, vil de nasjonale fakultetsmøtene ha ansvaret for koordinering. De nasjonale fagrådene skal gi råd i spørsmål av faglig art etter anmodning fra medlemsinstitusjonene, fra Universitets- og høgskolerådet eller fra vedkommende nasjonale fakultetsmøte. Fagrådene kan også på eget initiativ eller etter anmodning fra andre faglige organer ta opp saker innenfor sitt virkeområde. Oppfølging av slike saker gjøres gjennom den enkelte institusjon eller gjennom relevant fakultetsmøte videre til Universitets- og høgskolerådet.

3.5 Oppsummering

Rammeplanene for de ulike profesjonsutdanningene danner et viktig premiss for implementering av kunnskap om *vold i nære relasjoner*. En gjennomgang av rammeplanene gir oss innblikk i hvilke føringer som er lagt i forhold til kunnskap og kompetanse om *vold i nære relasjoner*. Vår gjennomgang av et utvalg rammeplaner viser at det er et behov for at emnet styrkes i rammeplanene. Formalisering av emnet via rammeplanene vil bidra til å styrke undervisningstilbudet. Vår kartleggingsundersøkelse viser at de såkalte «krav» som legges via rammeplaner er et viktig insentiv for at temaet inngår i undervisningen.

Det vil i arbeidet med å styrke undervisningstilbudet med hensyn til kunnskap om *vold i nære relasjoner* være nødvendig å involvere de enkelte undervisningsinstitusjonene. Involvering av ledelsen ved aktuelle institutter og avdelinger vil bidra til at den enkelte undervisningsinstitusjon får eierskap til implementeringsprosessen. Vi har sett av det overnevnte at forsøksvis tiltak ofte er basert på samarbeide med enkeltaktører og nøkkelpersoner ved institutter og avdelinger. Dette gjør undervisningsoppleggene sårbare

og i noen grad tilfeldige. En involvering av ledelsen og forpliktelser lagt via fagplanene ved den enkelte undervisningsinstitusjon er nødvendig for at undervisningsoppleggene skal bli videreført.

Universitets- og høgskolerådet og dets fagstrategiske enheter vil ha en mulig påvirkningskraft i forhold til det samlede undervisningstilbudet. En hovedstrategi bør være å forankre arbeidet med å implementere kunnskap om *vold i nære relasjoner* ved grunn-, videre- og spesialistutdanningene, i disse organene.

4

Forslag til tiltak

4.1 Innledning

Det er i dag Justis- og politidepartementet som har det koordinerende ansvaret for regjeringens arbeid med å bekjempe *vold i nære relasjoner*. I Handlingsplanen (2003-2007) påpekes det likevel at feltet reiser en rekke problemstillinger som ikke kan løses ved kriminalpolitiske virkemidler alene. Det påpekes videre at effektiv voldsbekjempelse krever tett samarbeid med andre sentrale myndigheter med ansvar for helsemessige, sosiale og likestillingspolitiske spørsmål. For å imøtekomme dette behovet ble det i 2000 etablert en tverrdepartemental arbeidsgruppe med representanter fra Helse- og omsorgsdepartementet, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Justis- og politidepartementet. Arbeidsgruppen skal, foruten å sikre implementering av tiltakene i den foreliggende planen, utarbeide forslag til videre arbeid for å bekjempe *vold i nære relasjoner* (Handlingsplanen *Vold i nære relasjoner 2004-2007*).

En systematisk styrking av undervisningstilbudene ved landets høyskoler og universiteter vil etter NKVTSs vurdering i høy grad avhenge av fremtidige undervisningspolitiske strategier og undervisningsmyndighetenes vilje og involvering. Kunnskapsdepartementet vil ha en sentral rolle i å realisere en langsiktig plan for å oppgradere og styrke utdanningstilbudet ved alle relevante studieretninger ved landets høyskoler og universiteter.

4.2 Formalisering og rammeplaner

Undervisningen om *vold i nære relasjoner* avhenger per i dag i stor grad av at undervisningsinstitusjonene har tilstrekkelig interesse for tematikken. For å få etablert kurs og undervisningstilbud er man avhengig av at det finnes nøkkelpersoner, det vil si fagpersoner med spesiell interesse for voldsproblematikk.

Vår gjennomgang av et utvalg rammeplaner viser at emnet til dels er svakt integrert i rammeplanene. Samtidig viser kartleggingsundersøkelsen at ram-

meplanene er et viktig motiv for at det drives undervisning om tematikken. NKVTS vil på bakgrunn av dette anbefale at det igangsettes et arbeid med å revidere rammeplanene, med det mål å legge sterkere føringer via disse. Slike føringer vil på lengre sikt bidra til økt kunnskap og kompetanse blant fremtidige yrkesutøvere. Universitets- og høyskoleavdelingen i Kunnskapsdepartementet påpeker på sin nettside at man vil kunne stå overfor store utfordringer når ny kunnskap skal implementeres eller styrkes i de ulike utdanningsinstitusjonene. Det understrekes at det er en utfordring å skape best mulig vilkår for videreutvikling og formidling av ny kunnskap.

Forslag til tiltak: *Rammeplanene for helse- og sosialutdanningene, de pedagogiske høyskoleutdanningene og politiutdanningene revideres med det formål å styrke undervisningstilbudet mht kunnskap om vold i nære relasjoner. Universitets- og høyskolerådet bør engasjeres i arbeidet med å revidere rammeplanene.*

4.3 Tiltak for utdanninger som ikke omfattes av rammeplaner

De samfunnsvitenskapelige utdanninger¹¹, kliniske universitetsfag¹² og spesialpedagogutdanningene omfattes ikke av rammeplanene. Det er derfor nødvendig å se nærmere på alternative virkemidler for å styrke undervisningstilbudet om emnet *vold i nære relasjoner* ved disse utdanningene. Et utstrakt samarbeid med profesjonsforeningene som har det overordnede ansvaret for spesialistutdanningene (Den norske lægeforening, Psykologforeningen etc.), vil være en mulig vei å gå for å styrke utdanningstilbudet ved de kliniske universitetsfagene. Et pådytt fra foreningene vil kunne virke stimulerende i retning av et styrket utdanningstilbud.

Forslag til tiltak: *Det nedsettes en tverrfaglig gruppe bestående av personer fra profesjonsforeningene og undervisningsinstitusjonene som gis i oppgave å se nærmere på hvordan undervisningstilbudet kan styrkes med hensyn til kunnskap om vold i nære relasjoner ved spesialistutdanningene.*

¹¹ Med samfunnsvitenskapelige utdanninger forstår vi sosiologi-, kriminologi-, statsvitenskap-, antropologi-, preste- og teologiutdanninger.

¹² Med kliniske universitetsfag forstår vi medisin-, psykologi- og tannlegeutdanninger.

4.4 Undervisningsmateriell

Vi har i vår gjennomgang over anbefalinger til faglig innhold i undervisningen ikke gått spesifikt inn på hvilke kunnskapsområder som bør inkluderes i de ulike undervisningstilbudene. På et generelt grunnlag har vi derimot påpekt at den fagspesifikke kompetansen de ulike utdanningsgruppene vil ha behov for må sees i sammenheng med de læringsmål som er satt opp for den enkelte utdanning. På et overordnet plan vil en kunnskapsavgrensning for de ulike utdanningene være nødvendig. I denne sammenheng vil det være viktig å vurdere hvilken kunnskap og hvilke arbeidsmodeller, rutiner og tiltak som må inkluderes i undervisningen for den enkelte utdanningsgruppe. Dette bør avklares før man igangsetter et arbeide med gjennomgang av aktuelt undervisningsmateriell og en eventuell redegjørelse av behov for utvikling av dette.

Forslag til tiltak: Det opprettes en nasjonal faggruppe med det formål å utvikle fagspesifikke kompendier tilpasset den enkelte utdanning. Disse kompendiene bør sette særlig fokus på identifiseringskompetanse, behandlingskompetanse, samarbeids- og nettverkskompetanse og praktisk handlingskompetanse avhengig av hvilken utdanning de retter seg inn mot.

Forslag til tiltak: Det oppnevnes en faggruppe som skal ha som formål å lage en oversikt over hva som finnes av tilgjengelig lærerstoff (generelt) og som i tillegg skal vurdere behovet for å utvikle lærebøker innenfor feltet. Herunder kan undervisningsmateriell fra andre land gjennomgås, samt se på muligheten for tilpasning av dette til norske forhold. Det kan i denne sammenheng være hensiktsmessig å se nærmere på alternativt undervisningsmateriell, så som filmer og annet materiell som er mer praktisk rettet.

Dersom den overnevnte faggruppen ikke finner at det eksisterer tilfredsstillende undervisningsmateriell om generell voldsproblematikk, bør følgende tiltak iverksettes:

Det utvikles en grunnbok i voldsproblematikk med særlig fokus på vold i nære relasjoner.

NKVTS fikk som tidligere omtalt i oppgave å vurdere WHO's opplæringspakke TEACH-VIP og pakkens mulige relevans i en norsk undervisningskontekst. NKVTS oppgave var avgrenset til å gi en faglig vurdering av opplæringspakken, det kom derfor ingen forslag til konkrete endringer av undervisningsprogrammet. Det understrekes likevel i konklusjonen at det bør settes av midler for en eventuell videreutvikling og omarbeiding av materialet.

Forslag til tiltak: Det utarbeides en norsk versjon av TEACH-VIP (violence and injury prevention) som er tilpasset en norsk virkelighet på området.

4.5 Ekstern kompetanse

Kartleggingsundersøkelsen viser at undervisningsinstitusjonene i stor grad benytter seg av ekstern kompetanse. Det vil i denne sammenheng være nyttig for den enkelte undervisningsinstitusjon å ha en oversikt over tilgjengelig ekstern kompetanse. Dette vil særlig gjelde for de undervisningsinstitusjonene som har liten eller ingen tradisjon i å undervise om emnet. En oversiktsbase over ekstern kompetanse på regionalt plan vil kunne være en viktig ressurs for den enkelte undervisningsinstitusjon.

Forslag til tiltak: *Det igangsettes et arbeid med å etablere en nettbasert ressursbase som skal gi en oversikt over ressurspersoner og miljøer som arbeider med tematikken¹³. Ressursbasen kan utvikles på bakgrunn av tidligere kartlegginger av kompetansemiljøer og ressurspersoner.*

4.6 Intern kompetanse

For at kvaliteten på undervisningstilbudene skal være god bør undervisnings tiltak rettet mot undervisningspersonalet prioriteres.

I følge vår kartlegging eksisterer det et behov for tilføring av kunnskap om tematikken *vold i nære relasjoner* til undervisningsinstitusjonene. Nesten halvparten av respondentene som svarer på spørsmålet om behov for kompetansetilførsel rapporterer at instituttet/avdelingen har behov for tilførsel av kompetanse for å kunne gi undervisning om emnet. Det er de emneområdene det undervises mest om det også er behov for tilføring av kunnskap om.

Forslag til tiltak: *Det utvikles kompetansehevende tiltak rettet mot undervisningspersonalet. Dette kan arrangeres som faglige seminarer, der pedagogisk personell ved ulike avdelinger og institutter kan få innblikk i tematikken vold i nære relasjoner. Utvikling av kompetansehevende tiltak for undervisningspersonell bør sees i sammenheng med «Forslag til felles opplæringstiltak for ansatte i relevante hjelpetjenester» (Saur 2007).*

---

¹³ www.forskerbasen.no er et eksempel på en slik nettbasert ressursbase.

4.7 Formalisering av arbeid med voldsproblematikk i helse- og sosialsektoren

Helse- og sosialfagutdanningen skal reflektere de prioriteringer som er nedfelt i gjeldende helsepolitiske dokumenter. Rammebetingelsene om behov for kunnskap om *vold i nære relasjoner* i alle hjelpetjenester er på mange områder etablert. Via forskrifter er det skapt et behov for kunnskap på lokalt nivå. Dette er likevel et administrativt virkemiddel som kan benyttes i utstrakt grad.

Hvorvidt og i hvilken grad hjelpeapparatet arbeider med eller avsetter ressurser til å arbeide med voldsproblematikk vil ha betydning for i hvilken grad de ulike utdanningene integrerer emnet *vold i nære relasjoner* i utdanningstilbudene. Vi har under punkt 2.7 diskutert behovet for en klarere ansvarsbeskrivelse når det gjelder arbeid med voldsproblematikk på lokalt nivå. Vi har ovenfor særlig fokusert på bruk av individuell plan, og behov for kompetanse om *vold i nære relasjoner* som vil følge av dette. I tillegg har vi påpekt behovet for at flere i hjelpeapparatet tillegges rollen som voldskoordinatorene. Slike tiltak vil kunne skape etterspørsel etter ferdigutdannede med kompetanse om *vold i nære relasjoner*, som igjen vil kunne virke stimulerende på hvilke kunnskapsområder som gis fokus i undervisningen¹⁴.

Forslag til tiltak: *Vold i nære relasjoner innarbeides som et forpliktende innsatsområde i helse- og sosiallovgivningen. På den måten vil temaet framstå som et område hvor hjelpeinstanser har oppmerksomhetsplikt og plikt til å reagere når de blir kjent med at vold representerer et problem for tjenestebrukere.*

Forslag til tiltak: *Med bakgrunn i samme argumentasjon som ovenfor bør det på kommunalt plan opprettes stillinger for fagkoordinatorer med spesialkunnskap om vold i nære relasjoner. Koordinatorene plasseres i førstelinjetjenesten og skal ha til oppgave å koordinere samarbeidet mellom ulike helse- og hjelpeinstanser.*

¹⁴ Det vises til diskusjon om emnets plass i lovverket i «Forslag til felles opplæringstiltak for ansatte i relevante hjelpetjenester» (Saur 2007), kapittel 5.

5

Oppsummering av tiltak

5.1 Opptrappingsplan

Vi har i dette forslaget til implementeringsplan argumentert for at det er behov for et langvarig motiveringsarbeid og et omfattende strategisk arbeid for å sikre at undervisningstilbudene ved grunn-, videre- og spesialistutdanningene styrkes med hensyn til kunnskap om *vold i nære relasjoner*. Kartleggingsundersøkelsen har vist at undervisningstilbudene om emnet fortsatt er beskjedent i sitt omfang, men at undervisningsinstitusjonene har en positiv holdning til at emnet bør styrkes. NKVTS mener at det er behov for en opptrappingsplan, som over tid kan virke stimulerende og bidra til å styrke undervisningstilbudene som gis ved landets grunn-, videre- og spesialistutdanninger. Vi vil i det følgende gi en oversikt over de tiltak NKVTS mener er nødvendig å iverksettes for å styrke undervisningstilbudet om *vold i nære relasjoner*.

1. prosjektperiode (2 år)

- Opprette en prosjektgruppe bestående av representanter fra Sosial- og helsedirektoratet og Utdanningsdirektoratet med ansvar for å utrede betingelser lagt via rammeplanene for de ulike utdanningene. Prosjektgruppen bør også bestå av fagpersoner fra de regionale kompetansesentrene, NKVTS og representanter fra Universitets- og høgskolerådet.
- Opprette en egen tverrfaglig kompetansegruppe med ansvaret for å vurdere eksisterende undervisningsmateriell.
- Den samme tverrfaglige kompetansegruppen starter arbeidet med å etablere en nettbasert ressursbase, som skal gi en oversikt over kompetansemiljøer og ressurspersoner innen feltet.
- Etablere undervisningstiltak ved en høyskole og et universitet på grunnutdanningsnivå. Fagområdet implementeres i den obligatoriske undervisningen.
- Det utvikles et undervisningsopplegg som skal rette seg mot undervisningspersonell ved høyskolene og universitetene. Forsøksvis tilbys undervisningen til lærere ved en høyskole og et universitet som er lokalisert i nærheten av hverandre.

- Det utvikles en tverrfaglig kombinert masterutdanning som retter seg inn mot helse- og sosialutdanningene og de kliniske universitetsfagene¹⁵.
- Etablere en tverrfaglig kompetansegruppe bestående av representanter fra NKVTS og de regionale ressursentrene, representanter fra profesjonene medisin og psykologi, gjerne i samarbeid med profesjonsforeningene og representanter fra undervisningsstedene. Gruppen skal forsøksvis igangsette et fast tilbud ved en utvalgt utdanningsinstitusjon, eks. Universitetet i Bergen. Andre utdanningsgrupper så som spesialister ved sosionomutdanningen ved en nærliggende høyskole skal også gis tilbud om undervisning om emnet via dette undervisningsopplegget. Dette vil kreve et utstrakt samarbeide mellom den utvalgte høyskolen og det utvalgte universitet.

2. prosjektperiode (2 år):

- Arbeidet med å utvikle undervisningsmaterieell videreføres.
- Evaluering av undervisningstilbud som har blitt iverksatt i første prosjektperiode.
- Implementering av emnet ved et antall utvalgte grunn- og videreutdanninger ved et større utvalg høyskoler og universiteter (bygges på erfaringer fra prosjektperiode 1.).
- Implementering av en modul ved et antall videreutdanninger.
- Implementering av faste obligatoriske kurs om emnet ved et utvalg spesialistutdanninger.
- Etablering av en mastergrad ved en utvalgt høyskole og et utvalgt universitet.
- Etablering av undervisningstilbud rettet mot lærere og annet undervisningspersonell ved et utvidet antall høyskoler og universiteter. Tilbudet bygges opp i samarbeid mellom en ny høyskole og et nytt universitet som er lokalisert i nærheten av hverandre. Modellen fra prosjektperiode 1. følges.

3. prosjektperiode (2 år):

- Spredningsmodell ut fra «best practices»
- Implementering av kunnskap om vold på alle relevante grunnutdanninger ved samtlige høyskoler og universiteter med bakgrunn i endringer i rammeplaner.

---

¹⁵ Se omtale av kombinert master under punkt 2.3

- Oppfølging av arbeidet med å implementere emnet i spesialistutdanningene. Utvide ordningen til å gjelde flere undervisningstilbud.
- Utvide tilbudet på videreutdanningsnivå. Flere høyskoler skal nå kunne tilby egne videreutdanningsmoduler om emnet.
- Utvide undervisningstilbud rettet mot lærere og annet undervisningspersonell ved et utvidet antall høyskoler og universiteter. Modellen fra prosjektperiode 1. og 2. følges.

4. prosjektperiode (2 år):

- Det tilbys mastergrader i emnet ved et større antall utdanningsinstitusjoner. Etableringen av mastergrader bygger på erfaringer fra 2. prosjektperiode.
- Spørsmålet om styrking av kunnskap på feltet har fungert bør klargjøres gjennom en måling i løpet av en femårs periode. Målet bør være at alle relevante utdanninger har integrert emnet i den obligatoriske undervisningen på grunnutdanningsnivå.

Litteratur

- Barne- og familiedepartementet: *Strategiplan for fysiske- og seksuelle overgrep mot barn*, 2005.
- Bastiansen, A. (2003): «Vold, traumer og psykologiske fenomeners natur. Hvordan skal psykologien som vitenskap forholde seg til komplekse og moralske utfordrende fenomener som vold og traumer?» *Impuls nr. 3*.
- Gamst T.K. & Langballe, Å (2004): *Barn som vitner. En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør. Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming*. Avhandling for Dr.polit. graden, Institutt for spesialpedagogikk, Det Utdanningsvitenskapelige Fakultet, Universitetet i Oslo.
- Hjemdal, O.K. og Juklestad, O. (red.), (1997): *Når hjem og privatliv blir arena for overgrep. Problemer og muligheter i arbeidet med den private volden*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Hjemdal, O. K. (2000): *Undervisning om vold mot kvinner – situasjonsbeskrivelse og drøftinger av behov*. Upublisert notat. HiO, Kompetansesenteret for voldsofferarbeid.
- Hjemdal, O.K. (2002): «Vold og helse», i *Arme bondepiker og tilslørte bondepiker*, HiO – rapport, nr. 29.
- Hjemdal, O.K. og Stefansen, K. (2002): *Avdekking og registrering av vold i det offentlige hjelpeapparatet*. Arbeidsnotat. Kompetansesenter for voldsofferarbeid. Høgskolen i Oslo.
- Hjemdal, O. K. og Stefansen, K. (2003): *Voldsofferarbeid-Kompetansebehov, kompetansetilførsel og undervisningsmateriell*, HiO, Kompetansesenteret for voldsofferarbeid.
- Hjemdal, O.K. og Stefansen, K. (2003): *Hjelpeapparatets rutiner for avdekking og registrering av vold*. Oslo: Høgskolen i Oslo. Nr. 13.
- Hjemmen, A., Dalgard, O.S. et al. (2002): «Volden som rammer kvinner og volden som rammer menn - to ulike verdener? Resultater fra en anonym spørreundersøkelse blant 40-42-åringer i 1990-1994 i Akershus og Buskerud». *Norsk Epidemiologi* 12 (3): 275-280.
- Hydle, I. (1995): *Kan voldskriminalitet forebygges? Idebok for kommuner og politidistrikter*. Kommuneforlaget.

- Hydle, I. og Stub, L. (1995): *Vold, mishandling og seksuelle overgrep. Håndbok for ofre og pårørende*, Kommuneforlaget
- Haaland, T. (1997): *Hjelp til voldsofre i Oslo. En brukerrettet evaluering. Prosjektrapport nr. 29*. NIBR.
- Haaland, T., Claussen, S.E. og Schei, B. (2005): «Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge». *NIBR-rapport: 3*.
- Johns, S., og Juklestad, O. (1995): *Vern for eldre. Prosjektrapport*. Oslo: Universitetsseksjonen, geriatriisk avdeling, Ullevål Sykehus.
- Johnson, M.P (1995): «Patriarchal terrorism and common couple violence. Two forms of violence against women». *Journal of Marriage and the Family*, 57(2): 283-294.
- Johnson, M.P. og Ferarro, K.J. (2000): «Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions». *Journal of Marriage and the Family* 62(4): 948-963.
- Johnson, M.P og Leone, J.M. (2003): «The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence: Findings from the national violence against women survey». *Journal of Family Issues*.
- Johnson, M.P. (2006): *Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence. Violence against women*, 12; 1003. Sage Publications.
- Jonassen, W. (1999): *Kompetanse i familievernet. Status og framtidige behov*, Oslo: NIBR (Prosjektrapport 1999:2)
- Jonassen, W. (2001): *Fra kompetanse til handling. Evaluering av opplæringsprogram for ansatte som arbeider med voldsofre, overgripere og prostituerte*. NIBR prosjektrapport nr. 13.
- Jonassen, W. og Eidheim, F.(2001): *Den gode vilje. Mishandlede kvinners erfaring med hjelpeapparatet*. NIBRs PLUSS-SERIE, nr. 1.
- Jonassen, W. (2005). *Krisesenterstatistikk 2004. Publikasjonsserie fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress*. Notat nr. 1.
- Juklestad, O. N. (Red.) (2000): *Økt fokus på ofrenes situasjon – kompetanseheving for omsorgsarbeidere*. (HiO-notat nr. 17.) Oslo: Høgskolen i Oslo.

- Justis- og politidepartementet, Barne- og familiedepartementet, Sosial- og helsedepartementet (2000-2003): Regjeringens handlingsplan «Vold mot kvinner».
- Justis- og politidepartementet (2004-2007): Regjeringens handlingsplan «Vold i nære relasjoner».
- Kirkengen, A.L. (2005): *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Universitetsforlaget.
- Kittelsen, B. (2001): *Læring om seksuelle overgrep. Hovedfagsoppgave i helsefag*. Universitetet i Bergen: Det medisinske og Det psykologiske fakultet. Senter for etter- og videreutdanning.
- Kittelsen, B. og Gladhus, L. (2004): «Kjønn, makt, vold og seksuelle overgrep». *Sykepleien*, nr. 13.
- Kompetansesenter for voldsofferarbeid (1997): Arbeid med voldsofre i helsetjenesten. Notat fra en arbeidsgruppe. HiO-notat nr. 35.
- Krohn-Hansen, Christian (1993): «En kryss-kulturell tilnærming til vold?» I *Norsk antropologisk tidsskrift*. Nr. 1.
- Krug E, D. L., Mercy JA, Zwi AB, Lozano R, (eds.) (2002): *World report on violence and health*. Geneva, World Health Organization.
- Lande, S.B. (2000): «Stress – og traumerelaterte lidelser hos barn og unge». I Weisæth, L. og Dalgard, O.S. (red.) *Psykisk helse. Risikofaktorer og forebyggende arbeid*. Gyldendal Akademiske.
- Lingås, V. S. (2004): *En uke med vold. En øyeblikksstudie av hjelpeapparatets arbeid i saker om vold i nære relasjoner*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Malterud, K. (1981): *Kvinnemishandling – et helseproblem. En utredning om hjelpeapparatets ansvar og funksjon i Oslo*. Oslo helseråd, Avdeling for mor og barn.
- Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (2006): *Kartlegging av behandlingstilbudet til volds- og traumeutsatte*.
- Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn (2002): *Seksuelle overgrep mot barn – utvalgte temaer*.

- Norges offentlige utredning 2003:25: *Ny lov om universiteter og høgschooler. Kunnskapsdepartementet.*
- Norges offentlige utredning 2003:31: *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner.* Justis- og politidepartementet.
- Pape, H. og Stefansen, K. (red.) (2004): *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep.* En publikasjonsserie fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport nr. 1.
- Ronge, K. (2004): «Trenger mer kunnskap om vold i nære relasjoner». *Tidsskrift for Den norske lægeforening Nr. 9*
- Saur, R. (red.) (1997): *Arbeid med voldsofre i helsetjenesten* (HiO-notat 1997 nr. 35). Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Saur, R. (red.) (2000) *Voldens ofre - vårt ansvar. Rapport fra nordisk fag- og forskningskonferanse.* (HiO-rapport 2000 nr. 9) Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Saur, R. (red.) (2003): *Fem regionale konferanser om familievold.* Oppsummeringsnotat. Oslo: Kompetansesenter for voldsofferarbeid.
- Saur, R. (2003): «Voldens konsekvenser i bredt perspektiv». I W. Jonassen. (red). *I de beste familier. Konferanse om familievold i Helseregionen Øst, 11 – 13. november.* Konferanserapport nr 5. (s. 43-59) (HiO-notat 2003 nr.12) Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Saur, R. (red) (2003): *Ingen dans på roser. Konferanse om familievold i Helseregionen Midt-Norge 10.-12. juni 2002.* Konferanserapport nr 3. (HiO-notat 2003 nr.10.) Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Saur, R. (2007): «Forslag til felles opplæringstiltak for ansatte i relevante hjelpetjenester». Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (upublisert manus).
- Sosial- og helsedirektoratet (2005): *Individuell plan 2005. Veileder til forskrifter om individuell plan.*
- Stefansen, K. (2001): *Forekomstundersøkelse av familievold. Teoretiske, metodologiske og etiske spørsmål.* HiO-notat nr. 5.

- Texmo, A. og Aavik, L. (1998): *Seksuelle overgrep mot kvinner og barn: fornærmedes rettstilling i praksis: utredningsprosjekt i Nordland, Troms og Finnmark*. Kvinneuniversitetet Nord.
- Van der Kolk, B.A. og McFarlane, A.C. (1996): «The Black Hole of Trauma». I Van der Kolk, B.A., McFarlane, A.C., Weisæth, L. (eds.), *Traumatic Stress. The effects of overwhelming experience on mind, body and society* (pp. 3-23). New York: The Guildford Press.

Vedlegg

Status og behov ved undervisningsinstitusjonene – En kartleggingsundersøkelse

NKVTS 2007

Innhold

Tabeller.....	67
1 Innledning	69
2 Problemstillinger og metode.....	71
2.1 Problemstillinger	71
2.2 Data og metode.....	71
2.2.1 Utvalg.....	71
2.2.2 Kartleggingsundersøkelsen.....	72
2.2.3 Datainnsamling	72
2.3 Svarprosent	73
2.4 Frafall.....	74
2.5 Databehandling	76
3 Analyse.....	77
3.1 Omfang av undervisningstilbud.....	77
3.2 Temaets relevans i utdanningene	81
3.3 Faglig innhold i undervisningen	85
3.4 Organiseringen av undervisningstilbudet.....	88
3.5 Undervisningsinstitusjonenes behov for tilføring av kunnskap og kompetanse.....	90
3.5.1 Økonomiske rammer.....	93
4 Konklusjon	95
4.1 Innledning	95
4.2 Omfang av undervisningstilbud.....	95
4.3 Temaets relevans i utdanningene	96
4.4 Faglig innhold i undervisningen	97
4.5 Organisering av undervisningstilbudene.....	97
4.6 Undervisningsinstitusjonenes behov for tilføring av kunnskap, kompetanse og økonomiske ressurser.....	98
Litteratur.....	99

Tabeller

Tabell 2.1 Antall utsendelser til de ulike utdanningsinstitusjonene.....	73
Tabell 2.2 Antall besvarelser fra de ulike utdanningene (N=50)	75
Tabell 3.1 Inngår emnet vold i nære relasjoner i den obligatoriske undervisningen? Fordeling på tvers av utdanningene (N=109)	78
Tabell 3.2 Antall timer brukt til undervisning om emnet vold i nære relasjoner i løpet av studietiden (N=113).....	80
Tabell 3.3 Hva er årsaken til at emnet inngår i undervisningen? (N=113)	82
Tabell 3.4 Hvor relevant mener du/dere at emnet er i forhold til de krav arbeidsmarkedet stiller til de ferdigutdannede?(N=113)	82
Tabell 3.5 Hvor stor interesse er det for emnet blant studentene?(N=113)	83
Tabell 3.6 I prosjektarbeid med valgfritt emne, hvor stor andel av studentene arbeider med emnet?(N=113).....	84
Tabell 3.7 Hvilke hovedtemaer inngår i undervisningen? (N=113).....	85
Tabell 3.8 Hva slags former for vold i nære relasjoner undervises det i? (N=113)	86
Tabell 3.9 Angi hvilke perspektiver på utøvers motiver det undervises i? (N=113)	87
Tabell 3.10 Hvilke undervisningsformer om emnet benyttes?(N=113) ...	88
Tabell 3.11 Hvem står for undervisning om emnet?(N=113)	89
Tabell 3.12 Angi hva slags behov for tilføring av kunnskap om emnet instituttet/avdelingen har?(N=113).....	90
Tabell 3.13 Har instituttet/avdelingen behov for faglig bistand for å kunne undervise om emnet?(N=113).....	91
Tabell 3.14 Hva er din/deres vurdering av instituttets/avdelingens kompetanse om emnet? (N=113)	92
Tabell 3.15 Hva slags undervisningstilbud om emnet anser du/dere som realistisk å implementere ved instituttet/avdelingen?(N=113)	93
Tabell 3.16 Har instituttet/avdelingen behov for økonomisk støtte til utvikling, organisering og drift av utdanningstilbudene?(N =113) ..	94

1

Innledning

Det har siden 1996 ikke vært gjennomført noen kartlegging av hvorvidt og i hvilken grad emnet *vold i nære relasjoner* inngår i undervisningstilbudet ved landets høyskoler og universiteter. Bakgrunnen for dette er at man har hatt liten grunn til å tro at situasjonen har blitt vesentlig endret siden den gang, og at en slik kartlegging vil være meget ressurskrevende (Hjemdal og Stefansen 2003). Kvinnevoldsutvalget anbefalte i sin rapport «Retten til et liv uten vold» (NOU 2003:31) at det burde igangsettes en ny kartlegging av i hvilken grad kunnskap om vold mot kvinner i nære relasjoner inngår i undervisningstilbudet til relevante profesjoner.

Etter NKVTS vurdering har det på ny vært nødvendig å skaffe til veie kunnskap om undervisningstilbudene som gis ved landets høyskoler og universiteter. NKVTS har med bakgrunn i dette og som ledd i arbeidet med notatet «Undervisning om vold ved universiteter og høyskoler - Forslag til nasjonal implementeringsplan for å styrke ulike grunn-, videre- og spesialistutdanninger med hensyn til kunnskap om vold i nære relasjoner» valgt å gjennomføre en ny kartleggingsundersøkelse. Hovedmålet med undersøkelsen har vært å gi et tidsaktuelt bilde av dagens situasjon når det gjelder omfang av- og kvaliteten på undervisningstilbud som inkluderer problemområdet *vold i nære relasjoner*. Et tidsaktuelt bilde av dagens undervisningstilbud vil kunne gi oss gode indikasjoner på hvilke tiltak som bør iverksette for å styrke undervisningstilbudet ved relevante profesjonsutdanninger.

2

Problemstillinger og metode

2.1 Problemstillinger

Formålet med undersøkelsen har vært å få en oversikt over hvorvidt, og i hvilken grad, emnet *vold i nære relasjoner* inngår i undervisningstilbudet ved relevante utdanninger ved landets høyskoler og universiteter. Vi har med undersøkelsen ønsket å få frem både de kvantitative aspektene ved undervisningstilbudene og de mer kvalitative aspektene ved undervisningen. I tillegg til det ovennevnte har vi ønsket å kartlegge undervisningsinstitusjonenes ressursbehov og hva som skal til for at undervisningsinstitusjonene vil vurdere å inkludere emnet i undervisningstilbudene.

Følgende problemstillinger vil bli belyst:

- Hvorvidt og i hvilken grad inngår emnet *vold i nære relasjoner* i undervisningstilbudene?
- Hva er det faglige innholdet i undervisningen?
- Hvordan vurderes den interne kompetansen ved undervisningsinstitusjonene?
- Hvem står for undervisningen om problemområdet?
- Hva må til for at undervisningsinstitusjonene inkluderer kunnskapsområdet i undervisningstilbudet?
- Hva slag ressursbehov har undervisningsinstitusjonene i forhold til å kunne tilby undervisning om kunnskapsområdet?

2.2 Data og metode

2.2.1 Utvalg

Undersøkelsen ble gjennomført i perioden juni - november 2006 og omhandler undervisningstilbudet ved relevante profesjonsutdanninger ved alle landets høyskoler- og universiteter. I alt 353 institusjoner, det vil si avdelinger og institutter fordelt på 22 forskjellige studieretninger, fikk forespørsel om å delta i undersøkelsen. De ulike studieretningene ble valgt ut med bakgrunn i

kriteriet om at de utdanner fremtidig fagpersonell og profesjonsgrupper som vil kunne komme til å møte voldsproblematikk, direkte eller mer indirekte i sitt fremtidige arbeid.

De forespurte institusjonene omfattet følgende studieretninger:

- Helse- og sosialfaglige høyskoleutdanninger (sykepleiere, hjelpepleiere, jordmødre, helsesøstere, fysioterapeuter, ergoterapeuter, barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleie og diakoner)
- Kliniske universitetsfag (leger, psykiatere, psykologer)
- Politi og rettsvesen (politi og jurister)
- Pedagogiske utdanninger (allmennlærere, førskolelærere, spesialpedagoger)
- Samfunnsvitenskapene (sosiologer, kriminologer, sosialantropologer og teologer)

2.2.2 Kartleggingsundersøkelsen

Kartleggingsundersøkelsen ble utformet med utgangspunkt i et spørreskjema som ble utviklet av Kompetansesenter for voldsofferarbeid i 1996, og undersøkelsen «Vold i familien- et forsømt eller prioritert undervisningsemne», som ble utformet av det danske Videns- og formidlingssenter for sosialt utsatte i 2005. Undersøkelsen ble også utviklet med utgangspunkt i erfaringer fra ulike undervisningsopplegg, konferanser og programmer som har hatt til formål å styrke helse- og sosialarbeideres kunnskap om *vold i nære relasjoner*¹⁶.

Undersøkelsen ble utformet som et ikke-anonymt spørreskjema med det formål å kunne ta kontakt med personer og institusjoner som kunne gi oss mer spesifikk informasjon om eksisterende undervisningstilbud. Undersøkelsen var webbasert, det vil si at alle undervisningsinstitusjonene som ble inkludert fikk oversendt undersøkelsen per e-post, med en lenke til undersøkelsen. Lenken måtte åpnes for at den enkelte respondent kunne besvare undersøkelsen.

2.2.3 Datainnsamling

De som mottok e-post med informasjon om undersøkelsen var primært undervisningsledere og andre ledere på institutter og avdelinger. Det var opp

---

¹⁶ HiO-notat 1997, Saur 2000, Hjemdal 2000, Juklestad 2000, Jonassen 2001:13, Hjemdal og Stefansen 2002, Saur 2003, Saur 2003, Saur 2003:10, NOU 2003:31, Hjemdal og Stefansen 2003:13, Hjemdal og Stefansen 2003.

til den enkelte institusjon å finne frem til personer med kjennskap til undervisningstilbudene på det enkelte lærested. I tillegg til høyskoler og universiteter mottok også Den norske Lægeforening, Norsk psykiatreforening og Norsk psykologforening forespørsel om å delta. Det ble også sendt forespørsler til fakultetsnivå-, institutt- og avdelingsnivå til et utvalg høyskoler og universiteter, dette primært for å sikre at det enkelte fakultet, institutt og avdeling ble informert om undersøkelsen og for å sikre at de som eventuelt kunne bidra, mottok forespørsel. Også enkelte sentre for etter- og videreutdanning der de finnes, mottok forespørsel om å delta.

Tabell 2.1 Antall utsendelser til de ulike utdanningsinstitusjonene

Utdanninger	Antall utsendelser
Helse- og sosialfaglige utdanninger	129
Pedagogiske utdanninger	32
Kliniske universitetsfag	55
Politi- og juristutdanninger	7
Samfunnsvitenskapelige utdanninger	69
Etter- og videreutdanningsentre	7
Andre	54
Samlet antall utsendelser	353

I kategorien «andre» er det inkludert 24 e-postadresser på høyskolenivå (eks. post@hibu.no) og 30 utsendelser til skoler innunder forsvar, utenriks og samfunnssikkerhet. De førstnevnte var inkludert for å spre informasjon om undersøkelsen. Henvendelsene kunne i tillegg videresendes til aktuelle avdelinger, institutter og personer. De sistnevnte skolene var inkludert i undersøkelsen fordi vi ved første utsendelse valgte å inkludere spørsmål om undervisningstilbud om psykiske traumer og traumereaksjoner ved ulykker, katastrofer og andre situasjoner som tar liv eller virker truende på utsatte og innsatspersonell.

2.3 Svarprosent

Av 353 personer, institutter, avdelinger og fakulteter som fikk henvendelse om å delta i undersøkelsen, har 113 fylt ut webskjemaet. Dette gir oss en samlet svarprosent på 32. På grunn av lav svarprosent og en forholdsvis stor «missing»

på enkelte av spørsmålene er det ikke mulig ut ifra denne undersøkelsen å komme med noen klare konklusjoner om omfanget av undervisning om temaet *vold i nære relasjoner*. Vi mener likevel at undersøkelsen kan gi oss noen indikasjoner på undervisningstilbudets omfang og kvalitative innhold.

2.4 Frafall

Vi har ingen oversikt over de ulike utdanningenes begrunnelser for ikke å delta i undersøkelsen. De av utdanningene som har gitt tilbakemelding på at de ikke har ønsket eller kunnet delta, har begrunnet dette med manglende tid og ressurser til å kunne gi en dekkende og korrekt besvarelse, at undersøkelsen var for detaljert til at de ville kunne klare å besvare den, eller at det var vanskelig å få en slik oversikt fordi tilbudene er uoversiktlige. Da undersøkelsen ble sendt ut første gang viste det seg også at mange hadde problemer med å få åpnet spørreskjemaet. Flere ga oss på dette tidspunktet beskjed om at de hadde gitt opp å fylle ut skjemaet.

NKVTS benyttet ved første utsendelse av undersøkelsen anledningen til også å inkludere spørsmål om undervisningstilbudet på temaområdene; vold og overgrep, psykiske traumer og traumereaksjoner og seksuelle overgrep mot barn, som alle er temaer som inngår i NKVTSs virksomhetsområde. At undersøkelsen ble for omfattende kan være en av årsakene til at flere valgte ikke å svare. Ved tredje utsendelse ble det kun spurt om undervisningstilbud som omhandlet *vold i nære relasjoner*. Dette ga imidlertid ingen større respons.

I og med at henvendelsene ble sent per e-post til undervisningsledere og instituttledere, kan dette ha medvirket til at de som har ansvar for undervisningen ikke har mottatt henvendelsen. Ved tredje purring ble e-post med lenke også sendt til de personene vi klarte å finne som har spesielt ansvar for undervisning om de aktuelle temaene. Et siste problem som kan ha medvirket til den lave svarprosenten er at undervisningen på disse områdene fortsatt kan være knyttet opp mot enkeltpersoners innsats og interesse for temaet. Hvis disse ikke fikk videresendt e-post med lenke, har deres mulighet for å informere om aktivitet på det aktuelle institutt eller avdeling falt bort.

Vi valgte web som forum for undersøkelsen fordi dette gjør det enklere for respondent både å ta imot og å sende besvarelsen tilbake. Det er likevel vårt inntrykk at flere synes at denne typen undersøkelser kan være vanskelige å fylle ut. En undersøkelse sendt per post i papirformat kunne ha gitt oss en høyere svarprosent.

Kun 53 av 113 respondenter har svart på spørsmålet som identifiserer om undervisningsopplegget er knyttet opp til en høyskole eller et universitet og i hvilke utdanninger undervisningsopplegget inngår. Av de 53 respondenter som oppgir at de svarer på vegne av et universitet eller en høyskole, er det 23 universiteter og 30 høyskoler. Av de 53 respondentene er det 50 som identifiserer hvilke utdanninger de representerer. Av de utdanningene som kan identifiseres er fordelingen som følger:

Tabell 2.2 Antall besvarelser fra de ulike utdanningene (N=50)

Utdanninger	Antall besvarelser
Helse- og sosialfaglige høyskoleutdanninger	24
Kliniske universitetsfag	5
Politi- og juristutdanninger	0
Pedagogiske utdanninger	6
Samfunnsvitenskapelige utdanninger	12
Etter- og videreutdanningsentre	0
Andre	3

Spørsmålene som skulle bidra til å identifisere hvor undervisningen pågår inngikk i del fire av spørreskjemaet. Der ba vi om informasjon om hvilken undervisningsinstitusjon respondenten representerte. Da spørreskjemaet ble utformet, antok vi at de som valgte å besvare undersøkelsen også ville identifisere hvilken utdanning de representerte. I og med at dette ikke ble resultatet, er det ikke alle undervisningsoppleggene som kan knyttes opp mot type utdanning og/eller om de foregår på en høyskole eller et universitet.

Et stort antall spørsmål i undersøkelsen var formulert med svaralternativer som ikke er gjensidig utelukkende. På disse spørsmålene var det mulig for respondentene å krysse av for flere svaralternativ. Vi har valgt å ikke inkludere antall missing på disse spørsmålene i tabellene som presenteres. Bakgrunnen for dette er at det er uklart hvorvidt missing representerer de som har valgt å ikke krysse av for enkelte svaralternativer, eller om det representerer de som overhode ikke har svart på spørsmålet. På spørsmålene som er gjensidig utelukkende, gir vi i tabellene informasjon om antall missing.

Et forholdsvis stort antall respondenter har valgt å ikke svare på et forholdsvis stort antall spørsmål. Spørsmål som i liten eller ingen grad har blitt besvart er ikke inkludert i analysen.

2.5 Databehandling

Kartleggingsundersøkelsen er behandlet i SPSS. Dataene fra de åpne spørsmålene er ikke analysert fordi disse i liten grad har blitt besvart.

3

Analyse

3.1 Omfang av undervisningstilbud

Av de 113 som besvarte undersøkelsen oppgir 29 respondenter at emnet ikke inngår i undervisningen, 10 respondenter oppgir at de ikke vet om emnet inngår i undervisningen. 109 oppgir at de inkluderer emne i undervisningen på en eller flere måter.

Av andre kartleggingsundersøkelser som har hatt til formål å redegjøre for i hvilken grad emnet *vold i nære relasjoner* inngår i ulike typer profesjonsutdanninger er det kun en dansk undersøkelse vi har klart å finne frem til. Videns- og formidlingscenter for sosialt utsatte i Danmark gjennomførte i 2005 en omfattende kartlegging av omfanget av undervisningstilbud om tematikken *vold i familien* (Maskell 2005). De medvirkende utdannelser var følgende faggrupper: pedagoger, lærere, sosialrådgivere/-formidlere, psykologer, politibetjenter, jurister, leger, sykepleiere, sunnhetspleiere, jordmødre, sosial- og sunnhetsassistenter og fysioterapeuter. I alt 106 av 142 utdanningsinstitusjoner besvarte undersøkelsen. Drøyt halvparten av undervisningsenhetene (N= 106) som deltok i undersøkelsen inkluderte emnet *vold mot kvinner* i undervisningen.

I vår undersøkelse er det som nevnt ovenfor kun 53 respondenter som gir opplysninger om de svarer på vegne av et universitet eller en høyskole. Av disse er det 23 universiteter og 30 høyskoler. Av disse igjen oppgir 10 universiteter og 20 høyskoler at de har undervisningsopplegg om emnet.

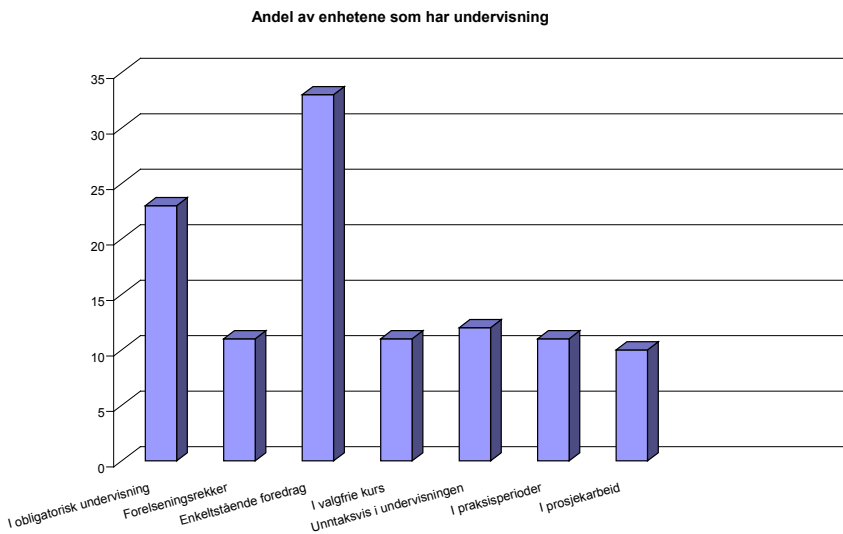
Som vi så av tabell 2.2 er det kun 50 respondenter som identifiserer hvilke utdanninger de representerer. Av de 24 helse- og sosialutdanningene som kan identifiseres, rapporterer 19 at undervisning om emnet på en eller annen måte inngår i undervisningen. Av de 12 samfunnsvitenskapelige utdanningene svarer tre at det foregår undervisning. Av de seks kliniske universitetsfagsutdanningene som kan identifiseres, oppgir fem at det undervises om emnet i løpet av studietiden. Av de fem pedagogiske utdanningene oppgir tre at emnet inngår i undervisning og av de tre utdanningene under kategorien «annet», oppgir alle at undervisning om emnet ikke inngår i undervisningstilbudet. Totalt sett betyr dette at 30 av de 50 utdanninger som kan identifiseres, gir

undervisning om emnet. Det er helse- og sosialutdanningene og de kliniske universitetsfagene som i størst grad inkluderer emnet i undervisningen i følge vår undersøkelse.

I en kartleggingsundersøkelse gjennomført av Kompetansesenter for voldsofferarbeid (Stefansen og Hjemdal 2003) fant man frem til 50 ulike undervisningsopplegg, 34 ved ulike høyskoler, 13 på universitetene og tre ved andre institusjoner. Over to tredjedeler av oppleggene var knyttet til grunnutdanningene, og litt over en fjerdedel til etter- og videreutdanningsnivå. Hvorvidt undervisningsoppleggene som er kartlagt i denne undersøkelsen er knyttet til grunn- eller videreutdanning har ikke blitt kartlagt i denne omgang. Dette er en svakhet ved undersøkelsen fordi denne informasjon kunne ha gitt oss klarere indikasjoner på hvilket nivå studenter ved ulike utdanninger møter emnet.

I den danske undersøkelsen fant man at samtlige sundhetsplejerskeuddanninger og psykologiuddanninger inkluderer emnet i undervisningen, videre fant man at størstedelen av pædagog- og læreruddannelsene, socialrådgiver/-formidler uddannelsene og medicinstudiene og sygeplejerskeuddannelsene inkluderer emnet, ved sundhetsassistentuddannelsene og fysioterapeutuddannelsene var det kun et fåtall som inkluderte temaet. Jurastudiet (juristutdanningene) inkluderte ikke emnet (Maskell 2005).

Tabell 3.1 Inngår emnet vold i nære relasjoner i den obligatoriske undervisningen? Fordeling på tvers av utdanningene (N=109)

Av de 109 respondentene som oppgir at emnet inngår i undervisningen på en eller flere måter er det kun 23 som oppgir at emnet inngår i den obligatoriske undervisningen. Det vil si at ikke fullt så mange studenter som det i første omgang kan se ut til, med sikkerhet vil møte temaet i løpet av sin utdanning.

Hele 33 respondenter rapporterer at undervisningen gis som enkeltstående forelesninger og 11 respondenter oppgir at undervisningen arrangeres som særskilte forelesningsrekker, i valgfrie kurs eller i praksisperioder. I kartleggingsundersøkelsen fra 1996 (Stefansen og Hjemdal 2003) fant man at to tredjedeler av de 50 undervisningsoppleggene besto av enkeltstående forelesninger, og at kun en av tre besto av forelesningsrekker eller gjentatte forelesninger. I den danske undersøkelsen fant man at kun 25 prosent av respondentene (N=106) svarte at studentene med sikkerhet ville møte emnet i løpet av sin studietid (Maskell 2005).

Av de 19 helse- og sosialutdanningene som kan identifiseres og som oppgir at emnet på en eller annen måte inngår i undervisningen i vår undersøkelse, oppgir kun syv at emnet inngår i den obligatoriske undervisningen. Tilsvarende gjelder dette for to av de fem identifiserbare kliniske universitetsfagene som har undervisning om emnet.

I hvilket fag/emne inngår temaet vold i nære relasjoner

Det er kun 27 respondenter som besvarer spørsmålet om hvilke fag/emne temaet *vold i nære relasjoner* inngår i. De 27 besvarelsene viser at det er en stor variasjon av ulike fag og emner som inkluderer temaet i undervisningen. Eksempler på dette er: medisinerstudentenes kurs i pediatri og rettsmedisin, delemne i presteutdanningen, delemne i master i kristendomskunnskap, delemne i bachelorutdanning i ungdom, kultur og tro, delemne i masterprogrammene i diakoni og kirkelig undervisning, tolking i psykiatrien, innenfor kurs om eldre og langtidssyke, i bachelor sykepleie og i samfunnspsykologi. De fleste som rapporterer om hvilke fag/emne problemområdet inngår i, tilhører kategorien helse- og sosialutdanninger, der temaet i særlig grad tas inn i undervisning om barns kriser, oppvekstvilkår og barnevern.

Antall timer bruk til undervisning om emnet

Tabell 3.2 Antall timer brukt til undervisning om emnet vold i nære relasjoner i løpet av studietiden (N=113)

Antall timer	(N)
1 – 3 timer	14
4 – 8 timer	22
9 – 21 timer	10
1 uke	4
2 – 3 uker	1
4 uker eller mer	1
Inngår periodevis	6
Vet ikke	3
Missing =	52

22 respondenter rapporterer at de bruker 4-8 timer i løpet av studietiden til undervisning om emnet. Et fåtall respondenter oppgir at de bruker en uke eller mer. Hvor mye tid som blir brukt på undervisning om emnet må sees i sammenheng med antall studiepoeng temaet er gitt innenfor den enkelte fagplan. For å illustrere hvor mye tid som settes av til emnet i undervisningen, har vi gjennomgått to fagplaner (bachelor og master i sosialt arbeid) ved en tilfeldig høyskole. Bachelor i sosialt arbeid har et faglig innhold som utgjør 180 studiepoeng. I tid beregnes det at studentene skal bruke 10 måneder per 60 studiepoeng. Dette inkluderer undervisning, selvvalgt prosjektarbeid, hjemmearbeid og praksisperiode avhengig av hvilket studieår det er snakk om. Fagplanen deler studiet inn i fem hovedemner: samfunnsvitenskapelige, psykologiske og juridiske emner, samt grunnelementene og arbeidsmåtene i sosialt arbeid. Fagplanen for bachelor viser at emnet *vold i nære relasjoner* inngår i undervisningen først i det andre studieåret. Under emnet, *makt og avmakt på et strukturelt og relasjonelt nivå*, finner vi stikkordsmessig disse temaene nevnt; kjønnsperspektiv, vold og overgrep, krise- og kriseforståelse, stress og mestring av stress og psykiske problemer og reaksjoner. Temaene utgjør sammen med syv andre temaer 22 studiepoeng (ca. 1,5 studiepoeng per tema).

Vi kan som nevnt ikke se av studieplanen at emnet inngår i første studieår, det på tross av at til sammen 30 studiepoeng er satt av til emnet, *introduksjon til teori og praksis i sosialt arbeid*. Vi kan likevel ikke med sikkerhet si at studentene ikke møter emnet *vold i nære relasjoner* i løpet av det første studieåret.

I det tredje studieåret kommer det ikke frem av fagplanen at *vold i nære relasjoner* som emne berøres. Temaet *trusler og vold i arbeidslivet* inngår som delemne, men dette er et tema som primært problematiserer studentenes fremtidige arbeidssituasjon (inngår som ett av 12 emner som utgjør 15 studiepoeng). I andre og tredje studieår gjennomgår studentene henholdsvis en prosjektperiode og en praksisperiode som skal bidra til at studentene utvikler en reflekterende og analyserende holdning til seg selv, praksisstedets arbeidsområde og praksis. Det er i praksisperioden mulig at studentene vil møte på problemområdet *vold i nære relasjoner*, men dette vil avhenge av praksisstedets kjennskap til og arbeid med emnet. Prosjektarbeidet i 2. studieår utgjør 11 poeng, i 3. studieår utgjør praksisperioden 30 studiepoeng.

Mastergradsutdanningen i sosialt arbeid er et tilbud til de som har oppnådd bachelorgrad eller fullført treårig grunnutdanning i barnevern, sosialt arbeid, velferdsfag eller tilsvarende utdanning. Mastertillegget i sosialt arbeid har et faglig innhold som utgjør 120 studiepoeng. Studentene skal igjennom fire obligatoriske emner som til sammen utgjør 45 studiepoeng og tre valgfrie emner som til sammen utgjør 30 studiepoeng. I tillegg skal det skrives en masteroppgave som utgjør 45 studiepoeng. Det kommer ikke frem av studieplanen at studentene vil komme i kontakt med emnet *vold i nære relasjoner*. Det står i fagplanen at masterstudie i sosialt arbeid er en teoretisk forskerrettet utdanning der studentene står fritt til å velge emner de ønsker å fordype seg i. Det er derfor mulig at enkelte vil velge temaet innen valgfrie emner og i arbeidet med masteroppgave.

3.2 Temaets relevans i utdanningene

Med spørsmål omkring temaets relevans i utdanningene og studentenes interesse for emne ønsket vi å få belyst i hvilken grad undervisningsinstitusjonene betrakter kunnskap om emnet som viktig i forhold til studentenes fremtidige arbeidssituasjon. I tillegg stilte vi spørsmål om hva som var årsaken til at emnet inngår i undervisningen. Dette spørsmålet ble inkludert for å få belyst hvilke forhold som bidrar til at emnet er inkludert i undervisningen.

Årsaker til at emnet inngår i undervisningen

Tabell 3.3 Hva er årsaken til at emnet inngår i undervisningen? (N=113)

Årsaker	(N)
Rammeplaner og fagplaner	33
Emnet inngår i den obligatoriske undervisningen	29
Foreleserens interesse for emnet	26
Emnet er et tema i tiden	24
Studentenes interesse for emnet	19
Politisk fokus på emnet	12
Arbeidsmarkedes etterspørsel	12
Annet	4

På spørsmål om hva som er årsaken til at emnet inngår i undervisningen oppgir 33 respondenter at årsaken er at rammeplaner og fagplaner legger slike føringer mens 29 respondenter oppgir at emnet inkluderes i undervisningen fordi emnet inngår i den obligatoriske undervisningen.

Det kan se ut til at foreleserens interesse for emnet også har en forholdsvis stor betydning for om emnet inngår i undervisningen eller ikke. Erfaringer fra tidligere kompetansehevende tiltak har vist at undervisningstiltakene som iverksettes ofte er personavhengig (Juklestad 2000), og at det er vanskelig å få videreført undervisningsopplegg hvis «nøkkelpersonen» får tillagt andre oppgaver eller slutter. Dette gjør undervisningsoppleggene sårbare og i noen grad tilfeldige.

Temaets relevans i forhold til de krav arbeidsmarkedet stiller til de ferdigutdannede

Tabell 3.4 Hvor relevant mener du/dere at emnet er i forhold til de krav arbeidsmarkedet stiller til de ferdigutdannede?(N=113)

Temaets relevans	N
I høy grad relevant	42
I noen grad relevant	16
I liten grad relevant	2
Vet ikke	1
Missing =	52

42 respondentene mener at emnet i høy grad er relevant i forhold til de krav arbeidsmarkedet stiller til de ferdigutdannede. Hvor relevant respondentene mener at emnet er i forhold til de krav arbeidsmarkedet stiller til de ferdigutdannede kan tenkes å ha innvirkning på hvorvidt og i hvilken grad det undervises om emnet.

I den danske undersøkelsen oppgir 43 prosent av de medvirkende utdanningsinstitusjoner (N=106) at emnet kun i *noen grad* er relevant i forhold til de krav arbeidsmarkedet stiller til de ferdigutdannede studentene. 27 prosent angir at emnet i *liten grad* er relevant for de ferdigutdannede. 19 prosent påpeker at emnet i *høy grad* er relevant i den danske undersøkelsen (Maskell 2005).

Sammenligner vi den norske og den danske undersøkelsen ser vi at emnes blir vurdert som mer relevant ved de norske utdanningsinstitusjonene enn ved de danske. At emnet vurderes som relevant i forhold til de krav arbeidsmarkedet stiller til de ferdigutdannede av de norske utdanningsinstitusjonene kan tyde på at utdanningsinstitusjonene i noen grad er oppmerksomme på behovet for kunnskap om emnet. Vi har i notatet» *Undervisning om vold ved universiteter og høyskoler - Forslag til nasjonal implementeringsplan for å styrke ulike grunn-, videre- og spesialistutdanninger med hensyn til kunnskap om vold i nære relasjoner*» påpekt at barrierene knyttet til et bedre undervisningstilbud må sees i lys av harde prioriteringskamper om undervisningstid og ressurser. Det er ikke nødvendigvis snakk om uvilje fra undervisningsinstitusjonenes side. I og med at det er fagplaner og rammeplaner som vektlegges som årsak til at det undervises om emnet, kan det se ut til at det er her man må sette inn tiltak for å styrke undervisningstilbudet. Gjennom rammeplanene kan temaområdets relevans belyses, også i forhold til fag og emner som allerede er etablert i den obligatoriske undervisningen.

Interesse for emnet blant studentene

Tabell 3.5 Hvor stor interesse er det for emnet blant studentene?(N=113)

	N
Stor interesse	36
Mindre/lite	15
Vet ikke	10
Missing	52

36 respondenter rapporterer at studentene har stor interesse for emnet. Studentens interesse bør telle i arbeidet med å utvikle og kvalitetssikre undervisningstilbudet. Dette gir oss et viktig argument for at emnet bør gis større fokus i undervisningen¹⁷.

I den danske undersøkelsen er det kun 19 prosent av respondentene som oppgir at studentene har stor interesse for temaområdet. Likevel er dette den viktigste årsaken til at det gis undervisningstilbud om emnet. Størstedelen av undervisningsinstitusjonene (78 prosent) oppgir i den danske undersøkelsen at det er studentenes interesse for emnet som er bestemmende for om emnet er inkludert i undervisningen (Maskell 2005). Som vi så av tabell 3.1 var dette ikke fullt så avgjørende i norsk kontekst.

Andel studenter som arbeider med emnet i prosjektarbeid

Tabell 3.6 I prosjektarbeid med valgfritt emne, hvor stor andel av studentene arbeider med emnet?(N=113)

	N	%
Stor andel	3	3
Mindre	10	9
Liten	14	12
Vet ikke	16	14
Missing =	52	46

Det kan se ut til at det kun er en liten andel av studentene som arbeider med emnet i prosjektarbeid med valgfritt emne, dette til tross for at interessen blant studentene vurderes som stor. Det er ikke usannsynlig at dette henger sammen med at emnet i liten grad tas opp i den obligatoriske undervisningen og at studentene bare i noen grad får kjennskap til problemområdet. En betingelse for at studentene selv vil initiere prosjektarbeid eller annet oppgavearbeid om tematikken er at de får god nok kjennskap til problematikken gjennom den obligatoriske undervisningen.

¹⁷ Medio juni 2007 vil NKVTS i samarbeide med Redd Barna ferdigstille en rapport om opplevd kunnskap om temaområdene barnekonvensjonen, fysiske- og seksuelle overgrep og samtalemetodikk med barn blant siste års studenter ved halvparten av landets allmennlærerutdanninger, førskolelærerutdanninger og barnevernspedagogutdanninger. Rapportens foreløpige konklusjon er at 70 - 80 prosent av studentene ønsker mer undervisning om de aktuelle temaene.

3.3 Faglig innhold i undervisningen

Under planleggingen av undersøkelsen valgte vi å inkludere spørsmål om det faglige innholdet i undervisningen. Vi ønsket med dette å få noen indikasjoner på hvilke overordnede perspektiver og forståelser av *vold i nære relasjoner* det i hovedsak blir fokusert på i undervisningen.

Hovedtemaer i undervisningen

Tabell 3.7 Hvilke hovedtemaer inngår i undervisningen? (N=113)

Faglig innhold i undervisningen	N
Psykiske og psykososiale konsekvenser av vold i nære relasjoner	53
Kunnskap om årsaker	40
Kunnskap om forekomst, mengder og fordeling i befolkningen	40
Andre helsemessige konsekvenser av vold i nære relasjoner	38
Kunnskap om eksisterende hjelpetilbud	36
Behandling av psykiske reaksjoner og ettervirkninger	36
Kunnskap om utøver	36
Konsekvenser for andre berørte (barn vitne etc.)	35
Strategier, metoder og modeller	32
Kunnskap om andre profesjoners kompetanse	31
Opplæring i forebygging	27
Juridiske og rettslige konsekvenser av vold i nære relasjoner	17
Økonomiske og materielle konsekvenser av vold i nære relasjoner	9
Rådgivning i juridiske spørsmål	6

Vi ser av tabellen at det undervises i et bredt spekter av emner når temaet er inkludert i undervisningen. Hele 53 respondenter oppgir at de underviser om de psykiske og psykososiale konsekvenser av *vold i nære relasjoner*. 35 – 40 respondenter oppgir at de underviser om forekomst, mengder og fordeling i befolkningen, årsaker, utøver, behandling, konsekvenser for andre berørte og eksisterende hjelpetilbud. Selv om disse temaene gis fokus i undervisningen, kan det se ut til at det fortsatt er et behov for å styrke disse temaene ytterligere. I tillegg ser vi at det er enkelte temaer som får lite oppmerksomhet i undervisningen så som rådgivning i juridiske spørsmål og økonomiske og materielle konsekvenser av volden. I forhold til at voldsutsatte også vil ha

behov for slik type rådgivning er det viktig at disse temaområder også gis sterkere fokus i undervisningen.

Voldstyper i undervisningen

Tabell 3.8 Hva slags former for vold i nære relasjoner undervises det i? (N=113)

Faglig innhold i undervisningen	N=
Fysiske og psykiske overgrep mot barn	50
Menns vold mot kvinner	37
Psykisk vold mot kvinner	36
Seksuelle overgrep mot kvinner	33
Fysiske og psykiske overgrep mot funksjonshemmede	20
Fysiske og psykiske overgrep mot eldre	19
Psykisk vold mot menn	18
Vold mot menn	15
Vold i familier med etnisk minoritetsbakgrunn	8
Annet	4
Vold i homofile/lesbiske parforhold	3

Vi ser av tabellen at det er fysisk og psykisk vold mot barn som vies mest oppmerksomhet i undervisningen. I tillegg rettes det fokus på fysiske og psykiske overgrep mot kvinner.

I kartleggingsundersøkelsen gjennomført i 1996 fant man at undervisningen som ble gitt berørte en rekke temaer (Stefansen og Hjemdal 2003). Undersøkelsen kartla primært hvilke former for vold det ble undervist i. Undervisningen berørte vold mot kvinner, barn, eldre og profesjonsutøvere, familievold, seksuelle overgrep, tortur og krigshandlinger, vold i media, utøvere av vold, vold som juridisk fenomen og medisinske skader av vold. Vold mot barn var det vanligste temaet, fulgt av vold mot kvinner og familievold. Sammenligner vi våre funn med undersøkelsen fra 1996 ser vi at det kvalitative innholdet i undervisningen kretser omkring de samme temaer som for ti år siden.

Det kan se ut til at det er lite fokus på spesielt sårbare og utsatte grupper, så som eldre og funksjonshemmede, i undervisningen. I tillegg ser det ut til at vold i familier med etnisk minoritetsbakgrunn vies liten oppmerksomhet.

Perspektiver på voldsutøver i undervisningen

Tabell 3.9 Angi hvilke perspektiver på utøvers motiver det undervises i? (N=113)

Faglig innhold	N=
Makt og kontroll	47
Krenkelse	27
Avmakt	27
Angst/redsel	22
Vet ikke	18
Ære	15

Hele 47 respondenter oppgir at makt og kontroll er perspektivet som i størst grad tas opp i undervisningen. Verken den norske undersøkelsen fra 1996 eller den danske undersøkelsen fra 2005 har bedt om opplysninger om hvilke perspektiver på utøver det undervises i.

Kvinnevoldsutvalget bruker betegnelsen «menns vold mot kvinner og barn i nære relasjoner» og fremhever kjønn og makt som sentralt i forståelsen av menns vold mot kvinner (NOU 2003:31). Det kan se ut til at denne forståelsen har etablert seg i undervisningen om emnet. Kjønnsmaktsaspektet ved volden har blitt holdt frem som en vesentlig faktor for å forklare vold mot kvinner. Patriarkalsk makt og menns behov og ønske om kontroll over kvinnen har dominert forståelsen av problemområdet *vold i nære relasjoner* (Pape og Stefansen 2004, Hjemdal 2004, Pape og Stefansen 2006). Det har i de senere år blitt påpekt at kjønnsmakt alene ikke kan forklare alle former for *vold i nære relasjoner* (Råkil 2002, Holter 2002). Enkelte har pekt på at de feministiske perspektivene og fortolkningene som vektlegger kvinners underordnede posisjon og menns overordnede posisjon i samfunnet har vært innflytelsesrike, men at denne forklaringsmodellen blir utilstrekkelige når man skal forstå og forklare individuelle variasjoner mellom menn som bruker vold (Pape og Stefansen 2006). Råkil og Isdal (2002) påpeker at den patriarkalske samfunnsstruktur utgjør et hinder med hensyn til å bekjempe vold mot kvinner. Hvorvidt de patriarkalske holdningene er internalisert og årsaken til volden varierer likevel stort i følge Råkil og Isdal som begge har lang erfaring fra terapi med menn som utøver vold. I tillegg vet vi i dag at volden rammer sosialt skjevt (Haaland, Claussen og Schei 2005, Pape og Stefansen 2004), dette reflekteres i liten grad i et kjønnsmaktsperspektiv. Å overse eller

undergrave «klasseperspektivet» ved volden kan bidra til å forhindre at spesielt utsatte grupper blir gitt den oppmerksomhet og bistand de trenger.

Med utgangspunkt i den kunnskap vi i dag har om *vold i nære relasjoner* kan det se ut til at etablerte forståelsesrammer i feltet må utfordres. For å skape gode og hensiktsmessige undervisningstilbud er det viktig at det settes fokus på problemområdets kompleksitet. Tar vi utgangspunkt i nasjonal og internasjonal forskning om problemområdet ser vi at det er behov for et undervisningstilbud om emnet, som i større grad vektlegger ulike former for voldsviktimisering og ulike perspektiver og forklaringer på volden.

3.4 Organiseringen av undervisningstilbudet

For å få en oversikt over hva slags undervisningstilbud som gis og hvordan undervisningen organiseres ble det i undersøkelsen stilt spørsmål om ulike forhold rundt undervisningen. Hvilke undervisningsformer som benyttes kan både gi oss innsikt i prioriteringer i forhold til organisering av undervisningen, og hvorvidt det avsettes spesielle ressurser til undervisning om tematikken *vold i nære relasjoner*.

Undervisningsformer som benyttes

Tabell 3.10 Hvilke undervisningsformer om emnet benyttes?(N=113)

Undervisningsformer:	N
Forelesninger	56
Diskusjonsopplegg	30
Film/video	16
Prosjektarbeid	15
Øvelser	11
Annet	7
Studentledet undervisning	4

På spørsmål om hvilke undervisningsformer som benyttes rapporterer 56 av respondentene at de benytter seg av forelesninger, 30 respondenter rapporterer at de benytter diskusjonsopplegg og 16 rapporterer at de benytter seg av film/video i undervisningsopplegg om *vold i nære relasjoner*. Ytterst få benytter seg av studentledet undervisning og øvelser.

Forelesninger er som vi kan se den mest brukte undervisningsformen. Dette innebærer at studentene får kunnskap via mer eller mindre monologpregede undervisningsopplegg, der det er mer eller mindre rom for diskusjon og spørsmål fra studentenes side. I tillegg vil slik undervisning gi lite rom for mer praktiskrettede øvelser.

Et lite fåtall oppgir i vår kartleggingsundersøkelse at de benytter seg av film/video i undervisningsopplegg om *vold i nære relasjoner*. Bruk av film-mediet i undervisningen vil kunne gi studentene en mer autentisk forståelse og innsikt i problematikken. For at filmmediet skal kunne brukes i undervisningen er det en forutsetning at slike informasjons- og veiledningsfilmer blir laget for målgruppene som omfattes av denne planen, i tillegg er det nødvendig å informere om at slikt undervisningsmaterieell finnes.

Ansvarlige for undervisningen

Tabell 3.11 Hvem står for undervisning om emnet?(N=113)

Undervisningsformer	N
Fast ansatte	16
Eksterne forelesere	7
Både fast ansatte og eksterne forelesere	38
Missing =	51

På spørsmål om hvem som står for undervisningen om emnet oppgir 16 av respondentene at faste ansatte er involvert i undervisningen om emnet. I tillegg oppgir 38 respondenter at både faste ansatte og eksterne forelesere er involvert i undervisning om emnet. Faste ansatte benyttes altså i større grad enn eksterne forelesere ser vi svarene under ett. Kompetente lærere ved undervisningsinstitusjonene vil være en forutsetning for et godt undervisningstilbud. Vi kjenner ikke til undersøkelser som kan gi oss kunnskap om kvaliteten på undervisningen om temaet i Norge. Ser vi derimot på hvilke temaer og perspektiver det undervises i (tabell 3.8 og 3.9), kan det se ut til at det er nødvendig med en styrking av den interne kompetansen ved undervisningsinstitusjonene. Styrking av intern kompetanse kan eventuelt realiseres gjennom spesielle videreutdanningskurs som rettes mot undervisningspersonell ved høyskoler og universiteter og ledere og ressurspersoner fra andre instanser.

I og med at undervisningsinstitusjonene i forholdsvis stor grad benytter seg av ekstern kompetanse vil det kunne være nyttig for den enkelte undervisningsinstitusjon

å ha en oversikt over hvor de kan henvende seg når de har behov for å engasjere ekstern kompetanse. Dette vil særlig gjelde for de undervisningsinstitusjonene som har liten eller ingen erfaring i å undervise om emnet. En oversiktsbase over ekstern kompetanse på regionalt plan vil kunne være en viktig ressurs for den enkelte undervisningsinstitusjon.

3.5 Undervisningsinstitusjonenes behov for tilføring av kunnskap og kompetanse

Et av formålene med undersøkelsen var å kartlegge eventuelle behov for tilføring av kunnskap og kompetanse ved undervisningsinstitusjonene. Dette for å få kunnskap om hvorvidt og/eller i hvilken grad de ulike undervisningsinstitusjonene mente at de hadde tilstrekkelig med kunnskap og kompetanse til å kunne drive undervisning om emne.

Behov for tilføring av kunnskap

Tabell 3.12 Angi hva slags behov for tilføring av kunnskap om emnet instituttet/avdelingen har?(N=113)

	N
Opplæring i forebygging	28
Kunnskap om årsaker	27
Kunnskap om utøver	27
Kunnskap om utøver	27
Kunnskap om årsaker	27
Kunnskap om forekomst, mengder og fordeling i befolkningen	26
Psykiske og psykososiale konsekvenser av vold i nære relasjoner	25
Kunnskap om eksisterende hjelpetilbud	22
Konsekvenser for andre berørte (barn vitne etc.)	22
Strategier, metoder og modeller	21
Kunnskap om andre profesjoners kompetanse	20
Behandling av psykiske reaksjoner og ettervirkninger	20
Vet ikke	18
Juridiske og rettslige konsekvenser av vold i nære relasjoner	16

Helsemessige konsekvenser av vold i nære relasjoner	13
Andre temaer som inngår	13
Rådgivning i juridiske spørsmål	12
Økonomiske og materielle konsekvenser av vold i nære relasjoner	10
Ingen behov	2

27-22 av respondentene mener at de har behov for tilføring av kunnskap om forekomst, mengder og fordeling i befolkningen, årsaker, utøver, psykiske og psykososiale konsekvenser av vold etc. Et stort antall av respondentene påpeker at de også har behov for tilføring av kunnskap om opplæring i forebygging (28 respondenter). Kun to respondenter oppgir at instituttet/avdelingen ikke har behov for tilføring av kunnskap.

Sammenligner vi disse resultatene med respondentenes svar på spørsmål om hvilke hovedtemaer som inngår i undervisningen i tabell 3.6, ser vi at respondentene mener at det er de emneområdene det undervises mest om, det også er behov for tilføring av kunnskap om. Disse emneområdene var: kunnskap om forekomst, mengder og fordeling i befolkningen, årsaker, utøver, psykiske og psykososiale konsekvenser av vold, andre helsemessige konsekvenser av vold, konsekvenser for andre berørte, behandling av psykiske reaksjoner og ettervirkninger og kunnskap om eksisterende hjelpetilbud. Behovet for opplæring i forebygging er det emneområdet som får noe mindre oppmerksomhet i undervisningen og som det også etterlyses mer kompetanse om ved det enkelte institutt/avdeling.

Behov for faglig bistand

Tabell 3.13 Har instituttet/avdelingen behov for faglig bistand for å kunne undervise om emnet?(N=113)

	N
Ja, vi har behov for tilførsel av kompetanse	28
Ja, til å utvikle studier	4
Nei, vi har intern kompetanse	16
Nei, emnet er ikke relevant	1
Vet ikke	12
Missing =	52

28 respondenter rapporterer at instituttet/avdelingen har behov for tilførsel av kompetanse for å kunne undervise om emnet, mens 16 respondenter mener at de har tilstrekkelig med intern kompetanse. Kun fire respondenter oppgir at de har behov for faglig bistand for å kunne utvikle studier.

Undervisningsinstitusjonenes kompetanse

Tabell 3.14 Hva er din/deres vurdering av instituttets/avdelingens kompetanse om emnet? (N=113)

	N
I høy grad kompetent	12
I noen grad kompetent	37
I liten grad kompetent	6
Vet ikke	6
Missing	52

37 respondenter rapporterer at instituttet/avdelingen i noen grad er kompetent. 12 respondenter oppgir at instituttet/avdeling i høy grad er kompetent. Sammenligner vi dette med respondentenes svar på om instituttet/avdelingen har behov for tilførsel av kompetanse (tabell 3.12) (28 respondenter) ser vi at dette er noen færre enn de som mener at instituttet/avdelingen i høy grad eller i noen grad er kompetente (49 respondenter). Hvorvidt respondentene mener det er behov for faglig bistand utelukker altså ikke at de også vurderer instituttet/avdelingen som kompetent i forhold til problemområdet. Ser vi på resultatene fra tabell 3.10 om behov for tilføring av kunnskap, er det mulig å tolke resultatene dit hen at respondentene mener at de har nok kompetanse på enkelte kunnskapsområder innen problemområdet, men at instituttet/avdelingen trenger tilførsel av kunnskap og kompetanse på andre områder. Av tabell 3.10, så vi at dette særlig gjaldt opplæring i forebygging og teoretisk og empirisk kunnskap om årsaker, utøver, forekomst og psykiske og psykososiale konsekvenser av volden.

Implementering av temaet vold i nære relasjoner

Tabell 3.15 Hva slags undervisningstilbud om emnet anser du/dere som realistisk å implementere ved instituttet/avdelingen?(N=113)

	N
Arrangeres som egne kurs	41
Som del av bachelorprogram	33
Som emner i bachelorgrad og mastergrad	24
Annet	8
Kombinert master	3
Det er ikke aktuelt og implementere emnet	2
Rent mastergradsstudie	1

33 respondenter mener at det er realistisk å implementere emnet som del av bachelorprogram, 41 av respondentene oppgir at emnet bør arrangeres som egne kurs. Det er bare en respondent som mener at det er realistisk å etablere emnet som et rent mastergradsstudier. Kun tre respondenter mener at det er realistisk å etablere emnet i en kombinert mastergrad. Dette kan bety at respondentene mener det er urealistisk å opprette egne mastergrader med fokus på denne tematikken, det vil derfor være viktig å legge spesielle insentiver for aktivitet på dette nivået¹⁸.

3.5.1 Økonomiske rammer

Vi ønsket også å kartlegge om undervisningsinstitusjonene hadde behov for økonomisk støtte til å utvikle, organisere og drifte utdanningstilbud med hensyn til kunnskap om vold i nære relasjoner.

¹⁸ Se omtale av kombinert master, planlagt etablert i samarbeide mellom Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress, Seksjon for selvmordsforskning og –forebygging ved Institutt for psykiatri ved det Medisinske fakultetet i Oslo og Seksjon for kliniske rusmiddelproblemer, under punkt 2.3 i notatet «Undervisning om vold ved universiteter og høyskoler - Forslag til nasjonal implementeringsplan for å styrke ulike grunn-, videre- og spesialistutdanninger med hensyn til kunnskap om vold i nære relasjoner».

Behov for økonomisk støtte

Tabell 3.16 Har instituttet/avdelingen behov for økonomisk støtte til utvikling, organisering og drift av utdanningstilbudene?(N =113)

	N
Ja	31
Nei	17
Vet ikke	34
Missing =	31

Hele 82 respondenter svarer på spørsmålet om instituttet/avdelingen har behov for økonomisk støtte for utvikling, organisering og drift av utdanningstilbudet. Av disse svarer 31 positivt på at instituttet/avdelingen har behov for økonomisk støtte. 34 respondenter svarer derimot vet ikke. At så mange oppgir dette svaralternativet kan ha en sammenheng med hvem som har mottatt undersøkelsen, og at en avgjørelse om hvorvidt instituttet/avdelingen har behov for økonomisk støtte blir ansett som noe respondenten ikke har myndighet til å mene noe om.

4

Konklusjon

4.1 Innledning

Formålet med den webbaserede undersøkelsen har vært å kartlegge hvorvidt, og i hvilken grad, emnet *vold i nære relasjoner* inngår i undervisningen ved ulike studieretninger ved landets høyskoler og universiteter. Vi har i undersøkelsen fokusert på å frem de kvantitative aspektene ved undervisningen, så som omfang av undervisningstilbud, omfang av obligatorisk undervisning, hvilke studieretninger som gir tilbud om undervisning og tidsbruk. Vi har også ønsket å få frem et bilde av de mer kvalitative aspektene ved undervisningen, så som temaer og perspektiver som gis fokus, hvilke voldsformer som gis fokus, hvilke undervisningsformer som benyttes og hvem som står for undervisningen. I tillegg til det ovennevnte ønsket vi å kartlegge undervisningsinstitusjonenes behov for tilføring av kunnskap og kompetanse, og for økonomisk støtte for å kunne drive undervisning om *vold i nære relasjoner*.

Vi har lagt til grunn for denne undersøkelsen at på tross av lav svarprosent gir kartleggingen av undervisningstilbudet oss noen indikasjoner på undervisningstilbudets omfang og kvalitative innhold. Kartleggingen av undervisningsinstitusjonenes undervisningstilbud om emnet *vold i nære relasjoner* viser at omfanget av undervisningstilbud fortsatt er beskjedent, tilfeldig og noe usystematisk i sin karakter. Det kan derimot se ut til at det er en positiv holdning til at emnet må gis større plass i undervisningen. Dette gir et viktig insentiv til å arbeide for å styrke undervisningen om temaområdet.

4.2 Omfang av undervisningstilbud

Det kan se ut til at et stort antall undervisningsinstitusjoner inkluderer temaet i undervisningen, men at mange av undervisningsoppleggene som gis ikke er forankret i det ordinære obligatoriske pensum. Hele 109 respondenter oppgir at inkluderer emnet på en eller flere måter i undervisningen. Av de som har rapportert at emnet inngår i undervisning er det likevel kun 23 respondenter

som oppgir at emnet inngår i den obligatoriske undervisningen. Det vil si at ikke fullt så mange studenter som det i første omgang kan se ut til, med sikkerhet vil møte temaet i løpet av sin utdanning. Besvarelsene viser derimot at det er en stor variasjon av ulike studieretninger som inkluderer temaet i undervisningen.

Det er helse- og sosialutdanningene og de kliniske universitetsfagene som i størst grad inkluderer emnet i undervisningen i følge vår undersøkelse. Av de 19 helse- og sosialutdanningene som kan identifiseres og som oppgir at emnet på en eller annen måte inngår i undervisningen, oppgir likevel kun syv at emnet inngår i den obligatoriske undervisningen. Tilsvarende gjelder dette for to av de fem identifiserbare kliniske universitetsfagene som har undervisning om emnet.

22 respondenter rapporterer at de bruker 4-8 timer på undervisning om emnet i løpet av studietiden. Ved en gjennomgang av et utvalg fagplaner får vi et inntrykk av at tiden avsatt til temaområdet er beskjedent. Vi påpeker likevel at det kan forekomme undervisning om emnet selv om dette ikke kommer frem av fagplanene vi har gjennomgått.

4.3 Temaets relevans i utdanningene

At emnet inngår i undervisningen begrunnes med at det legges føringer via rammeplaner og fagplaner. At dette er hovedårsaken til at emnet inngår i undervisningen, gir oss viktig informasjon om hvilke tiltak som bør iverksettes for å styrke undervisningen om emnet. Klarere føringer i rammeplanene vil kunne bidra til økt fokus i undervisningen om temaområdet¹⁹. Samtidig vil en bevisst satsing fra undervisningsinstitusjonene side, via eksplisitt fokus på temaet i fagplanene bidra til at emnet får mer plass i undervisningen.

Det er i følge våre respondenter et forholdsvis stort antall studenter som har stor interesse for problemområdet. Dette reflekteres likevel i liten grad i studentenes arbeid med prosjekter under valgfrie emner. Vi påpeker at årsaken til dette kan være at emnet i så liten grad tas inn i den obligatoriske undervisningen, og at studentene av denne grunn ikke vurderer det som relevant å arbeide med emne i egne oppgaver. Vi argumenterer i denne

---

¹⁹ Se diskusjon om rammeplanenes betydning i notatet « Undervisning om vold ved universiteter og høyskoler - Forslag til nasjonal implementeringsplan for å styrke ulike grunn-, videre- og spesialistutdanninger med hensyn til kunnskap om vold i nære relasjoner».

sammenheng for at studentenes interesse bør telle i arbeidet med å utvikle og styrke undervisningstilbudet.

37 prosent av respondentene mener i vår undersøkelse at emnet i høy grad er relevant i forhold til de krav arbeidsmarkedet stiller til de ferdigutdannede. Det kan tyde på at utdanningsinstitusjonene i noen grad er oppmerksomme på studentenes behov for kunnskap om emnet.

4.4 Faglig innhold i undervisningen

Det undervises i et bredt spekter av emner når temaet først er inkludert i undervisningen. Med bakgrunn i at det er 27-47 prosent av respondentene som rapporterer at sentrale temaer inngår i undervisningen, kan det se ut til at det fortsatt er et behov for å styrke disse temaene ytterligere. Temaer som får lite oppmerksomhet i undervisningen så som rådgivning i juridiske spørsmål og økonomiske- og materielle konsekvenser av volden bør også vektlegges i et undervisningsopplegg om *vold i nære relasjoner*.

Vi ser av resultatene fra undersøkelsen at det særlig er den volden kvinner og barn utsettes for som gis fokus i undervisningen. I den sammenheng har vi påpekt at vold mot spesielt utsatte og sårbare grupper bør styrkes i undervisningen. På spørsmål om hvilke perspektiver på utøvers motiver det undervises i ser vi at makt og kontroll er det perspektivet som gis mest fokus. Vi påpeker i denne sammenheng at det er nødvendig at etablerte forståelsesrammer i feltet ufordres slik at også andre perspektiver om utøvers motiver og årsaker til vold styrkes i undervisningen.

4.5 Organisering av undervisningstilbudene

På spørsmål om hvilke undervisningsformer som benyttes i undervisningen om emnet rapporterer 50 prosent at de benytter seg av forelesninger. Vi argumenterer for at det vil være viktig at det i større grad legges vekt på praksis ved enkelte studieretninger for i større grad å gjøre studentene i stand til å identifisere og behandle voldsrammede. Vi påpeker i denne sammenheng at det vil være viktig å utvikle undervisningsmaterieell som kan gi studentene en mer autentisk forståelse og innsikt i problematikken.

På spørsmål om hvem som står for undervisningen om emnet svarer hele 38 respondenter at både faste ansatte og eksterne forelesere er involvert i

undervisningen om emnet. For å sikre en variert bruk av ekstern kompetanse argumenterer vi for at ekstern kompetanse bør synliggjøres via en nettbasert kompetansekatalog. Dette vil kunne gjøre det lettere for den enkelte undervisningsinstitusjon å finne frem til relevant kompetanse avhengig av hvilket temaområde det skal fokuseres på i undervisningen. Eks. vil være fagpersoner med spesiell kompetanse om voldsutøver, spesielt sårbare og utsatte grupper etc.

4.6 Undervisningsinstitusjonenes behov for tilføring av kunnskap, kompetanse og økonomiske ressurser

Vår undersøkelse viser at respondentene oppgir at det eksisterer et behov for tilføring av kunnskap om tematikken *vold i nære relasjoner* til undervisningsinstitusjonene. Nesten halvparten av respondentene som svarer på spørsmålet om behov for kompetansetilførsel rapporterer at instituttet/avdelingen har behov for tilførsel av kompetanse for å kunne gi undervisning om emnet. Det er de emneområdene det undervises mest om det også er behov for tilføring av kunnskap om. Vi understreker i denne sammenheng at det vil være viktig å igangsette tiltak som styrker lærernes kunnskap om temaområdet. Styrking av undervisningstilbudene med hensyn til *vold i nære relasjoner* er nært knyttet opp til kvaliteten på undervisningen. Styrking handler ikke bare om omfang men også om den kompetansen det ansatte ved høyskoler og universiteter har om emnet. For at kvaliteten på undervisningen skal være god bør undervisningstiltak rettet mot denne gruppen prioriteres.

På spørsmål om hva slags undervisningstilbud om emnet som er realistisk å implementere oppgir en forholdsvis stor andel at det er realistisk å implementere emnet som del av bachelorprogrammet. Svært få mener at det er realistisk å implementere emnet som egne mastregradsprogrammer eller som kombinerte mastergrader. Vi påpeker i denne sammenheng at presset mot å ta inn ulike emneområder på dette nivået kan være stort og at det derfor vil være viktig å legge spesielle insentiver for aktivitet på dette nivået.

Dette vil kunne bidra til en kvalitativt bedre undervisning. 31 respondentene oppgir at instituttet/avdelingen har behov for økonomisk støtte til utvikling, organisering og drift av utdanningstilbudene. Avhengig av hva slags undervisningstilbud det er snakk om, er det viktig å sette av ressurser for å se nærmere på hvordan ulike undervisningstilbud kan finansieres.

Litteratur

- Gamst T.K. & Langballe, Å (2004): *Barn som vitner. En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør. Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming.* Avhandling for dr.polit. graden. Institutt for spesialpedagogikk. Det Utdanningsvitenskapelige Fakultet. Universitetet i Oslo.
- Hjemdal, O.K. (2002): «Vold og helse». I *Arme bondepiker og tilslørte bondepiker*, HiO – rapport, nr. 29.
- Hjemdal, O. K. og Stefansen, K. (2003): *Voldsofferarbeid. Kompetansebehov, kompetansetilførsel og undervisningsmateriell*, HiO, Kompetansesenter for voldsofferarbeid.
- Hjemdal, O.K. (2004): «Victimology without Victimology: The Status of Victimological Research in Scandinavia». *International Perspectives in Victimology*. Volume 1, Number 1, December 2004.
- Holter, Ø.G. (2002): «Vold i mannsforskningens lys». I *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaring og kunnskapsstatus*. (Red.) M. Råkil. Universitetsforlaget.
- Johnson, M.P. (2006): «Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence». *Violence against women 12; 1003*. Sage Publications.
- Jonassen, W. og Eidheim, F.(2001): *Den gode vilje. Mishandlede kvinners erfaring med hjelpeapparatet*. NIBRs PLUSS-SERIE, nr. 1.
- Juklestad, O. N. og Johns, S. (1997): *Vern for eldre. Tiltak mot overgrep i hjemmet*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Juklestad, O. N. (2006). «Fakta om overgrep mot eldre». *Aldring og livsløp 3*, s. 2-7.
- Kvam, M. H. (2003): *Seksuelle overgrep mot barn med funksjonshemming: sammendrag basert på fire forskningsrapporter*, Redd barna

- Maskell, A. (2005): *Vold i familien – et forsømt eller prioritert undervisningsemne? En undersøgelse af relevante uddannelsers inddragelse af emnet vold mod kvinder*. Videns - & formidlingscenter for socialt udsatte.
- Nettverk for kvinner med funksjonshemning og Kriesesentersekretariatet (2004): *Hvilket tilbud gir kommunene til voldsutsatte kvinner med funksjonshemning?* Rapport fra kartlegging av 201 kommuner desember 2003. Internt notat
- Norges offentlige utredning 2003:31, *Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*. Justis- og politidepartementet.
- Olsvik, V.M. (2004a): «*Vulnerable, exposed and invisible?*» *A qualitative study on violence and abuse against women with physical disability*. ØF-notat nr. 08/2004, Østlandsforskning, Lillehammer
- Olsvik, V.M. (2004b): *Makt, avmakt og institusjonelle overgrep. En kvalitativ studie av institusjonelle overgrep mot kvinner med fysiske funksjonshindringer*. ØF-notat nr. 09/2005.
- Pape, H. og Stefansen, K. (red.) (2004): *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. En publikasjonsserie fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport nr. 1.
- Pape, H. og Stefansen, K. (2006): «Kjønn og vold». I *Kjønnforskning. En grunnbok*. Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.). Universitetsforlaget.
- Råkil, M. og Isdal, P. (2002): «Volden er mannens ansvar – behandling av mannlige voldutøvere som tiltak mot kvinnemishandling». I *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaring og kunnskapsstatus*. (Red). M. Råkil. Universitetsforlaget.
- Råkil, M. (red.) (2002): *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Universitetsforlaget.
- Saur, R. (red.) (2003): *Fem regionale konferanser om familievold*. Oppsummeringsnotat. Oslo: Kompetansesenter for voldsofferarbeid.
- Sørheim, T.A. (1998): *Vanlige kvinner – uvanlige utfordringer. En studie av kvinner med funksjonshemninger*. Universitetet i Oslo, Oslo.

Notatet omhandler forslag til nasjonal implementeringsplan for å styrke undervisningen om vold i nære relasjoner ved ulike grunn-, videre- og spesialistutdanninger. Notatet gir en oversikt over tiltak som bør iverksettes for at dette skal bli en realitet. Forslagene bygger blant annet på en kartleggingsundersøkelse av eksisterende undervisningsopplegg ved høyere lærersteder. Prosjektet er gjennomført på oppdrag av Justis- og politidepartementet, som ledd i Regjeringens handlingsplan "Vold i nære relasjoner" (2004-2007).

Kirkeveien 166 (bygning 48)
N-0407 Oslo
Tlf.: +47 22 59 55 00
Faks: +47 22 59 55 01
e-post: postmottak@nkvts.unirand.no

ISBN: 978-82-8122-010-2
ISSN: 1503-9048

